

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Katedra trestního práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Užití forenzní psychologie v trestním právu

Zuzana Carvová

Plzeň 2020

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Zuzana CARVOVÁ
Osobní číslo:	R16M0034P
Studijní program:	M6805 Právo a právní věda
Studijní obor:	Právo
Téma práce:	Užití forenzní psychologie v trestním právu
Zadávací katedra:	Katedra trestního práva

Zásady pro vypracování

1. Forenzní psychologie
2. Historie forenzní psychologie
3. Význam a využití forenzní psychologie při vyšetřování trestného činu
4. Behaviorální analýza a její obsahová náplň
5. Vymezení trestného činu
6. Pachatel trestného činu z pohledu trestního práva
7. Osobnost pachatele trestného činu
8. Typologie pachatele trestného činu
9. Příklad sériového vraha a užití forenzní psychologie při řešení jeho případu

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

- 40/2009 Sb. Zákon trestní zákoník
- 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád)
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psychologie. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9.
- ZÁHORSKÁ, Jindřiška. Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-236-2.
- HOUBOVÁ, Drahomíra. Psychologie pro právníky. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-100-7.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Viktimologie pro forenzní praxi. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1.
- DRBOHLAV, Andrej. Psychologie sériových vrahů: 200 skutečných případů brutálních činů sériových vrahů současnosti. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4371-4.
- HOFMANOVÁ, Jiřina. Behaviorální analýza: metoda sestavování kriminálního profilu pachatele. Praha: Jaroslav Hofman, 2010. ISBN 978-80-904379-0-6

Vedoucí diplomové práce: **Doc. JUDr. Jan Chmelík, Ph.D.**
Katedra trestního práva

Datum zadání diplomové práce: **15. ledna 2019**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2020**

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
děkan

Doc. JUDr. František Vavera, Ph.D., LL.M.
vedoucí katedry

V Plzni dne 15. července 2019

„ Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Užití forenzní psychologie v trestním právu zpracovala samostatně, a že jsem všechny prameny a literaturu použité v práci citovala způsobem pro vědeckou práci obvyklým.“

V Úhonicích dne 31. března 2020

Zuzana Carvová

Poděkování

„ Děkuji vedoucímu mé diplomové práce doc. JUDr. Janu Chmelíkovi, Ph.D., za vedení a velmi cenné rady při zpracovávání této diplomové práce.“

Obsah

Úvod	1
1. Forenzní psychologie.....	3
1.1. Osoby zabývající se forenzní psychologií	4
1.2. Druhy forenzní psychologie.....	5
1.3. Metody forenzní psychologie	6
1.4. Viktimologie	8
1.4.1. Historie a současnost viktimologie v České republice	8
1.4.2. Pojem oběti trestného činu	10
1.4.3. Typologie oběti trestného činu	10
1.4.4. Viktimnost a viktimizace	11
1.4.5. Reviktimizace.....	12
1.4.6. Znalecké posuzování obětí	13
2. Historie forenzní psychologie.....	16
2.1. Druhá polovina 18. století.....	16
2.2. První polovina 19. století.....	17
2.3. Druhá polovina 19. století.....	17
2.4. Počátek 20. století.....	18
2.5 Vývoj v českých zemích	18
3. Význam a využití forenzní psychologie při vyšetřování trestného činu	18
3.1. Využití konzultační služby před zahájením trestního řízení a vyšetřování	19
3.2. Využití konzultační služby během vyšetřování	20
3.2.1. Výslech.....	20
3.2.2. Rekognice.....	22
3.2.3. Konfrontace.....	22
3.2.4. Rekonstrukce.....	23
3.3. Znalecké posudky (soudně-psychologická činnost).....	25
4. Behaviorální analýza a její obsahová náplň.....	26
4.1. Fiktivní modelový případ.....	28
5. Vymezení trestného činu	32
5.1. Trestný čin vraždy	35
5.1.1 Typologie trestného činu vraždy	36
5.1.2. Typologie vražd dle různých pohledů	37
5.2. Fáze trestného činu sériové vraždy	42
6. Pachatel trestného činu z pohledu trestního práva	43
6.1. Věk.....	44
6.2. Příčetnost	45
6.2.1. Zmenšená příčetnost	47
7. Osobnost pachatele trestného činu.....	48
7.1. Psychologické zkoumání osobnosti	49
7.1.1. Strukturální přístup-osobnost pachatele jako psychologický problém.....	52
7.1.2. Teorie osobností pachatelů trestných činů	53

7. 2 Osobnosti pachatele trestného činu vraždy	55
8. Typologie pachatele trestného činu	55
8.1. Druhy typologií pachatelů trestných činů	56
8.1.1 Obecná typologie	56
8.1.2. Typologie pachatele podle scény deliktu	59
8.2. Typologie pachatelů vraždy	61
9. Příklad sériového vraha a užití forenzní psychologie při řešení jeho případu	64
9.1. Lionel Jeffrey Dahmer	64
9.2. Manželé Stodolovi-Jaroslav Stodola a Dana Stodolová	66
Závěr	70
Resume	72
Seznam literatury	73

Úvod

Tématem této diplomové práce je Užití forenzní psychologie v trestním právu, které jsem si vybrala hned z několika důvodů. Prvním důvodem je fakt, že problematika vyšetřování trestných činů za přítomnosti soudních znaleců, konzultantů a forenzních psychologů mne zajímá již několik let. Osobně si myslím, že bez odborníků z tohoto oboru, by vyšetřování činů bylo o mnoho složitější a nemuselo by vést k potrestání pachatele. Druhý důvod, proč jsem si vybrala toto téma, je můj zájem o osobnost pachatelů vražd, a to především sériových vrahů. Je zajímavé zjišťovat na základě, jakého podnětu se z člověka stane sériový vrah, a jak se jeho osobnost každým rokem jeho života a každou vraždou vyvíjí. Mou běžnou náplní dne je díky tomuto zájmu zhlédnutí několika dokumentů obsahující informace o pachatelích sériových vražd a často i rozhovory s nimi, které si pouštím i jako určitý podtext při mé přípravě na studium. Cílem mé diplomové práce je přiblížení tohoto tématu tak, aby bylo pochopitelné i pro osoby, které se daným tématem nikdy nezabývali.

V prvních třech kapitolách se budu snažit vysvětlit, co vlastně znamená forenzní psychologie. Budu se zde zabývat samotným pojmem, který je důležité pochopit. Druhy a různými metodami, které forenzní psychologie užívá při pomoci vyšetření trestných činů jako například obsahová analýza textů a experiment, kde bych ráda popsala Stanfordský vězeňský experiment, který mi přijde více než zajímavý. Dále vysvětlím obor viktimologie, který se nepochybně úzce pojí s forenzní psychologií a je nesporně zajímavým oborem. Je totiž důležité myslet nejen na dopadení pachatelů, ale také na oběti trestných činů. Následně zmíním historii forenzní psychologie a její vývoj a celkový význam a využití forenzní psychologie při vyšetřování trestných činů.

Ve čtvrté kapitole vysvětlím pojem dalšího oboru souvisejícího s forenzní psychologií, a to behaviorální analýzu. Zaměřím se zde na definici této analýzy, její historii a pokusím se demonstrovat její použití na modelovém případě.

Pátá kapitola bude věnována pojmu trestný čin, jelikož bez trestných činů by nebyla nutnost pomoci forenzní psychologie při jejich vyšetřování. Trestné činy budu vymezovat především na základě použití trestního zákoníku, zákon č. 40/2009 Sb. Mimo to vymezím především pojem trestného činu vraždy a dělení vražd z různých pohledů.

Šestá, sedmá a osmá kapitola bude zaměřená na pachatele trestného činu z hlediska jeho pojetí v trestním právu, jeho osobnosti a typologie pachatelů.

Pachatele z pohledu trestního práva vymezím především opět na základě trestního zákoníku a zaměřím se na charakteristiku věku a přičetnosti pachatele. O osobnosti pachatele trestného činu budu informovat z hlediska různých teorií, které během let vznikaly a stále vznikají a snaží se určitým způsobem definovat samotnou osobnost pachatele. V neposlední řadě se pokusím objasnit problematiku typologie pachatelů trestných činů, které i přes to, že jich existuje velké množství, stále vznikají, ač by bylo nejlepší a nejúčinnější, podle mého názoru, jejich počet snižovat a utvořit jejich ucelený přehled.

V poslední, deváté kapitole, bych ráda přiblížila dva případy sériových vrahů, z nichž jeden bude z cizí země a jeden z České republiky. Prakticky však mohu říci, že ve finále se bude jednat o tři vrahy, kterými jsou Jeffrey Dahmer a manželé Stodolovi. Tyto případy jsem si vybrala proto, že v sobě mají určité zvláštnosti, které mne na nich upoutaly. V případě Jeffreyho Dahmera především jeho snaha o to, odprosit se od tužby vraždy a u manželů Stodolových je to jejich spolupráce při páchání trestné činnosti a jejich následné obviňování jeden druhého z organizátorství. Také bych v obou případech ráda zmínila užití forenzní psychologie, kdy bych chtěla svým způsobem definovat jejich osobnosti a způsoby, jakými činnosti páchali.

Během zpracování diplomové práce jsem využila především kompilační metody a metody klasifikace.

1. Forenzní psychologie

V oblasti vyšetřování, vyjasňování a zkoumání trestného činu je využíváno nespočet pomocných, povětšinou psychologických věd, které napomáhají k zjištění všech potřebných informací o okolnostech trestného činu a k uložení následného trestu za daný čin. Forenzní psychologie je jednou z těchto dosti využívaných disciplín.

Psychologie, obecně jako věda, zkoumá chování a prožívání situací¹. Jako obor definuje pojmy chování a prožívání čtyřmi důležitými znaky. Těmito znaky jsou chování, které dále rozdělujeme na základní úrovně *chování*; a to reflexy, reakce, jednání a *prožívání*, jež se dělí na psychické procesy, psychické stavy a psychické vlastnosti.²

*„Forenzní psychologie je jednou z aplikovaných psychologických disciplín a název forenzní je odvozován od latinského slova „forum“ což bylo místo, kde se v antickém světě odehrával veřejný život dané obce, stejně tak jako soudní pře.“*³ Z obecné praxe bývá forenzní psychologie známá lidem též jako soudní psychologie. Pokud bychom měli zmínit některé z dalších aplikovaných psychologických disciplín, abychom tím pomohli pochopení názvu, mohli bychom zmínit například klinickou psychologii či psychologii pedagogickou. Tyto aplikované disciplíny mají společné znaky, a to především to, že zkoumají situace ve spojitosti s danou, konkrétní událostí. Forenzní psychologie zkoumá jednotlivá jednání osob v konkrétních situacích, a to především v situacích stanovených právem, speciálně právem trestním tzn. v situacích právně relevantních.⁴ Dále úzce souvisí s penologií, kriminalistikou a kriminologií, tedy všemi oblastmi, které se zabývají spácháním určitého činu v souvislosti s chováním osoby, která čin spáchala. Tato psychologie se tedy zabývá osobností lidí a využívá poznatky z různých oblastí věd. Z pohledu systematiky právních disciplín se forenzní psychologie spolu se soudní psychiatrií a sexuologií řadí do skupiny forenzních věd, kdy je v některých publikacích tento pojem označován

¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 9. ISBN 978-80-7380-461-9.

² Tamtéž, s. 10-11

³ HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 17. ISBN 978-80-7380-100-7.

⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 10. ISBN 978-80-7380-461-9.

jako kriminální vědy, které se zabývají studiem kriminálních jevů, a forenzní psychologie se spolu s viktimologií zařazuje mezi nejuristické vědy.⁵

1.1. Osoby zabývající se forenzní psychologií

Forenzní psychologií se zabývají *forenzní psychologové* a *konzultanti-kriminální psychologové*, které můžeme též označit za policejní psychology. Každý z nich má své dané postavení při vyšetřování a jejich pomoci orgánům činným v trestním řízení. Forenzní psychologové se případem začínají zabývat již ve chvíli, kdy je spáchán trestný čin a je zde nutnost stanovení osobnosti pachatele, která pomůže k jeho dopadení. Konzultant-kriminální psycholog se přibírá v závislosti na případu, ale bývá uplatňován především v přípravném trestním řízení.

Forenzní psycholog neboli soudní znalec z oboru psychologie, je jmenovaný ministrem spravedlnosti nebo soudem. Úkolem forenzního psychologa bývá zpracování znaleckého posudku a vyšetřování pachatele a oběti, ale i následné zařazení odsouzeného pachatele do normálního života po výkonu trestu. Činnost forenzního psychologa souvisí s osobou, a ne přímo s trestným činem, jako takovým. K vyšetřování bývá přibírán jako konzultant nebo soudní znalec, především v případech závažných trestných činů jako je vražda či znásilnění apod. Postavení soudního znalce, je vymezeno zákonem č. 254/2019 Sb., zákon o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech. Zde již v § 1 je stanovena základní charakteristiku znalecké činnosti, již se rozumí „*provádění znaleckých úkonů, zejména zpracování a podání znaleckého posudku, jeho doplnění nebo vysvětlení, a činnost, která bezprostředně směřuje k podání znaleckého posudku, jeho doplnění nebo vysvětlení.*“⁶ Znalec je k vyšetřování přibírán orgánem činným v trestním řízení a na základě své odbornosti zpracovává znalecký posudek. Konzultant-kriminální psycholog má napomáhat orgánu činnému v trestním řízení v orientaci v případě a vhodném postupu dokazování. Může jim být například zaměstnanec výzkumné instituce či státního orgánu. Konzultant-psycholog může být předvolán jako svědek, ale na rozdíl od znalce se tak děje výjimečně. „*Konzultant může být současně i znalcem v oboru,*

⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 11. ISBN 978-80-7380-461-9.

⁶ Zákon č.254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech, ve znění pozdějších předpisů

ale v téže věci nemůže konzultant podat znalecký posudek, protože to vylučuje jeho vztah k věci.“⁷

1.2. Druhy forenzní psychologie

Pokud bychom se zaměřili na jednotlivé druhy forenzní psychologie, a to z hlediska trestního práva, resp. trestního řízení, mohli bychom forenzní psychologii rozdělit na tři různé psychologie, a to *psychologii kriminalistickou, soudní a penitenciární*. První psychologie kriminalistická (někdy označována jako investigativní) je aplikována při objasňování a vyšetřování trestných činů. V tomto případě se zaměřuje na tzv. psychologii výslechu a můžeme ji označit jako přípravnou fázi psychologie. V řadě případů v přípravném řízení bývá nezbytná účast soudního psychologa, zejména v případech, kdy jsou pochybnosti o věrohodnosti výpovědi svědka apod. a závěry znalce – psychologa mohou být také podkladem pro rozhodnutí soudu o vině a trestu. Druhou je psychologie soudní, která je označována rozhodovací fází psychologie. „*Soudní psychologie je souhrn poznatků o psychických faktorech uplatňující se v soudní síni.*“⁸ Jako posledním druhem psychologie, které jsou užívány v souvislosti s trestním řízením, jsou psychologie penitenciární (vykonávací fáze psychologie) a postpenitenciární (reintegrační fáze psychologie), která je aplikována až při výkonu trestu uloženého na základě soudního řízení a při návratu daného pachatele na svobodu a jeho opětovné zařazení do společnosti. Dá se proto říci, že všechny tyto psychologie mohou být využity při řešení jednoho případu. Jednotlivé označení fází užíval Neumann roku 1976.⁹ Následně je zde možné zaměřit se na forenzní psychologii z jiného hlediska, a to z hlediska vztahu ke spáchanému zločinu a oběti trestného činu. Toto vymezení se dělí na kriminologickou psychologii, zaměřující se na příčiny kriminality jako je například osobnost pachatele a jeho motivace ke spáchání trestné činnosti a viktimologickou psychologii, která se zabývá oběťmi trestných činů a již se budu v této práci ještě dále zabývat.¹⁰

⁷ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 20 ISBN 978-80-7367-236-2.

⁸ MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada), s. 207. ISBN 978-80-247-4580-0.

⁹ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 15 ISBN 978-80-7367-236-2.

¹⁰ HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 18-19. ISBN 978-80-7380-100-7.

1.3. Metody forenzní psychologie

„Cílem forenzní psychologie je popis, klasifikace, výklad a ovlivňování jevů spojených s chováním a prožíváním v situacích, na které se vztahuje právo.“¹¹ Prostředkem, kterého forenzní psychologie využívá k získávání poznatků a údajů o osobách pachatele, jsou výzkumné metody forenzní psychologie. Mezi tyto metody řadíme *metody teoretické*, mezi které patří například srovnávání a abstrakce a *metody empirické*, mezi něž patří pozorování, experiment, explorační metody a psychologická analýza produktů činnosti.¹²

Psychologická analýza produktů činnosti je užívána při získávání nových poznatků, kdy vychází ze skutečnosti, kdy se člověk, jako zkoumaný předmět, projevuje ve způsobu jednání, ale i v činnosti, kterou vytváří.¹³ Nejznámějším způsobem tohoto zkoumání je grafologie, která zkoumá osobnost pachatele z ručně psaného písma a její vývoj je datován od 2. sv. války. Ve forenzní psychologii se s ohledem na grafologii pokládá otázka, zda je vůbec možné rozpoznat z rukopisu osoby jeho kriminální minulost. Názory na tuto otázku se velice liší, a to především díky předpokladu, že kriminalita jako taková, je založena na základě psychických zvláštností osobnosti, tento předpoklad však nikdy nebyl potvrzen.¹⁴ Druhým způsobem zkoumání je obsahová analýza textu, v níž se psycholog, jako specialista, zaměřuje na obsah, neboli věcnou charakteristiku textu¹⁵, kdy je tato specializace uvedena pod základními znaleckými obory kriminalistiky a písmoznalectví, zapsanými v seznamu znaleckých oborů, jenž je veden Ministerstvem spravedlnosti.¹⁶ Za zmínku stojí i „doodling“, který je charakterizovaný obecným názvem „čmáranice“. Experti v oblasti behaviorální arteterapie tvrdí, že veškeré čmáranice, které kreslíme, mohou odhalovat hodně o našem stavu mysli, a i ty nejnevinnější čmáranice mohou přenášet určité zprávy.¹⁷ Doodling však není v porovnání s ostatními způsoby, příliš často používaný.

¹¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 13. ISBN 978-80-7380-461-9.

¹² Tamtéž, s. 14.

¹³ Tamtéž, s. 16.

¹⁴ Tamtéž, s. 17.

¹⁵ *Formální a obsahová analýza textu, rychlé čtení*, s. 4. Moravská zemská knihovna [online]. [cit.2020-02-12]. Dostupné z: https://www.mzk.cz/sites/mzk.cz/files/04_formalni_a_obsahova_analyza_textu_05.pdf

¹⁶ MUSILOVÁ, Václava. Co je forenzní lingvistika: pojem a možnosti znaleckého zkoumání, předměty zkoumání. *Čeština doma a ve světě*. 2005, 13, s.66. ISSN 1210-9339.

¹⁷ *Why do we doodle?* [online][cit.2020-02-12]. Dostupné z: www.theregister.co.uk/2006/10/13/the_odd_doodling

Experiment je další metodou forenzní psychologie spočívající v umělém vytváření dané situace, během které je zkoumáno chování jedince. Nejčastěji je experiment užíván v případech svědeckých výpovědí, ale ani jeho užití v rámci zkoumání samotného trestného činu není výjimkou. Během vývoje experimentů, již bylo prokázáno, že se v určitých situacích mění chování jednotlivců v závislosti na této situaci. I zdánlivě nevinná osobnost, která se může nacházet například v pozici svědka, se při nastolení určitého stavu může proměnit v pachatele trestného činu. Vzhledem k vývoji této metody je důležité zmínit experiment s názvem „The Stanford Prison Experiment“ (Stanfordský vězeňský experiment) z roku 1971 P. Zimbarda, amerického profesora a vědce působícího na Stanfordské univerzitě. Tento experiment byl proveden na popud amerických vězňů a jejich příbuzných, kteří ve velkém množství hlásili brutalitu dozorců vůči vězňům. V suterénu Stanfordské univerzity vybudoval improvizované vězení a umístil do něj dobrovolníky, nejčastěji z řad studentů (24 mužů, kteří byli vyhodnoceni jako nejvíce fyzicky a psychicky zdatní), kterým byly přiděleny role vězňů s identifikačním číslem a strážců. Celá situace byla vytvořena tak, aby zastávala pravý obraz amerického vězení. Během krátké chvíle, se především u strážců, začalo rapidně měnit chování a začali se dopouštět šikany a fyzických trestů na vězňích, což ukazovalo, že i zdánlivě nekonfliktní a přátelské osoby jsou schopny během chvíle upustit od svých standardů a změnit své chování. Na základě tohoto přístupu strážců se začala měnit i osobnost vězňů. Po necelých dvou dnech začal první z vězňů trpět nekontrolovatelnými výbuchy vzteku a pláče. Tento experiment měl trvat minimálně dva týdny, ale po 6 dnech byl pro psychický rozpad vězňů a brutalitu strážců, ukončen.¹⁸ Z výše uvedeného textu vyplývá, že i osoba v pozici případného svědka se během vytvořené situace může ukázat jako pravý vrah.

Poslední metodou, kterou bych zde ráda popsala, je metoda pozorování. Tato metoda je užívána především v případech, kdy je třeba pozorovat a zkoumat chování obětí – speciálně dětí, sexuálně motivovaného trestného činu. Během pozorování jsou oběti podrobovány výslechu a sledují se odchylky, změny chování a jejich reakce. Tyto projevy chování během výslechu dětských obětí sexuálních zločinů sesumíroval R. C. Summit a byl nazván adaptačním syndromem. *„Adaptační syndrom se opírá o pět odpozorovaných kategorií*

¹⁸ *The Stanford Prison Experiment*. [online][cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <https://www.simplypsychology.org/zimbardo.html>

odvozených z vnějšího chování. Dvě z nich shrnují faktory, které sexuální zneužití podmiňují, zbývající tři informují o způsobech vyrovnávání se s prožitým traumatem. Adaptační syndrom ústí do řady konkrétních doporučení, která umožňují psychologicky přiměřenou přípravu a vedení výslechu.¹⁹ Tato metoda je ovšem používána i u pachatelů ostatních trestných činů. Stejně, jako je pozorováno chování oběti, je možné pozorovat chování pachatele anebo způsob, jakým byl čin spáchán a za jakých okolností. Například při trestném činu vraždy je zkoumáno místo činu zjišťováním poznatků o něm; čili zda byl spáchán na místě dostupném jiným osobám nebo místě odlehlém, zda zde byla možnost nalezení těla oběti, zda zde byly ponechány nějaké předměty, které by mohly ulehčit pátrání po pachateli nebo usvědčit již domnělého pachatele.

1.4. Viktimologie

Neodmyslitelnou a neméně významnou součástí forenzní psychologie je viktimologie. Tento název je složen ze dvou slov, a to „victim“, což je pasivní nedobrovolná oběť a „logos“ znamenající vědu.²⁰ Zatímco většina částí forenzní psychologie se zabývá osobností a chováním pachatele, viktimologie se zaměřuje na oběti pachatelů trestných činů. Účelem viktimologie je určité stanovení možností, jak se vyhnout situaci, kdy se osoba stane obětí trestného činu, snížení rizika ohrožení osob, které se mohou potenciální obětí stát a posílení pozice oběti v případě nastalého trestního řízení. Forenzní psychologie v souvislosti s viktimologií zkoumá osobnost oběti a její interakci s pachatelem trestného činu, formy viktimizace a její proces a komunikaci s obětí a věrohodnost její výpovědi.²¹

1.4.1. Historie a současnost viktimologie v České republice

Co se týče historie tohoto odvětví psychologie, viktimologie se původně příliš nezabývala právy a potřebami obětí a ani se nesnažila zmírnit utrpení obětí a zajistit jejich lepší psychickou stránku a návrat do běžného života. Naopak se zajímala spíše o to, zda se oběť svým chováním nepodílela na zrodu samotné myšlenky a následného spáchání trestného činu.²² Mnoho z psychologů se proto

¹⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 14. ISBN 978-80-7380-461-9.

²⁰ *Viktimologie*. [online][cit. 2020-02-13] Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Viktimologie>

²¹ HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008., s 215. ISBN 978-80-7380-100-7.

²² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, s. 13. ISBN 978-80-262-0582-1.

zaměřovalo na skutečnosti, zda oběť nedala pachateli záminku, či nějaký jiný podnět, proč čin spáchat. Kupříkladu francouzsko-izraelský právník Benjamin Mendelsohn rozdělil oběti do určitých skupin. Jednou z těchto skupin jsou Victim Precipitation čili oběti, které značně vybízejí k tomu, aby se oběti stali a Victim Prone, které dále rozdělil na kompletně nevinné oběti, naivní oběti, rizikové oběti, participující oběti a simulující oběti.²³ Toto však není jediné dělení obětí, které známe. Například Hans von Hentig, který byl německým psychologem, ve svém díle *The Criminal & His Victim: Studies in the Sociobiology of Crime* z roku 1948 rozdělil oběti do 13 kategorií. Mezi tyto oběti zahrnujeme například děti a mladistvé, ženy, seniory, mentálně či zdravotně postižení a další. Z celého dělení bychom mohli usoudit, že se zde jedná o výčet tzv. zranitelných obětí.

Za krátkou zmínku stojí i vývoj v České republice, kde oběť stála poměrně dlouhou dobu na okraji zájmu, stejně tak jako v jiných zemích. V 50. letech 20. století se viktimologie teprve začala vyvíjet a následně se z ní stal samostatný obor, který se zabýval oběťmi, jako zdrojem mechanismu trestného činu a následně se stal součástí kriminologie.²⁴ V roce 1998 byl na našem území přijat zákon o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestného činu, a za základ zaměření se na oběti trestného činu můžeme považovat zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činu, který vešel v platnost 25. 2. 2013.

V současné době je viktimologie vědní disciplínou, která zkoumá psychologické charakteristiky oběti, proces její viktimizace, roli oběti v trestním řízení, vztah pachatele a jeho oběti a pomoc těmto obětem.²⁵ Kromě toho, že se zkoumají okolnosti toho, jak se staly oběti a jak se změnilo jejich chování po trestném činu, se viktimologie také zabývá právní a psychologickou pomocí těmto obětem.²⁶

²³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, s. 13-14. ISBN 978-80-262-0582-1.

²⁴ *O významu poznávání obětí trestného činu*. PhDr. Marešová Alena, PhDr. Martinková Milada, CSc., IKSP Praha, Ministerstvo vnitra České republiky. [online][cit.2020-02-13]. Dostupné z: www.mvcr.cz/clanek/o-vyznamu-poznavani-obeti-trestne-cinnosti.aspx

²⁵ KUČTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice, s. 156. ISBN 80-7179-813-4.

²⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 9. ISBN 978-80-7380-461-9.

1.4.2. Pojem oběti trestného činu

K současnému pojetí pojmu oběť trestného činu můžeme použít ustanovení zákona o obětech trestných činů 45/2013 Sb., který ve svém § 2 odst. 2 vymezuje, kdo je obětí trestného činu. Je zde stanoveno, že: „*Obětí se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil.*“²⁷ Za oběť se může dle tohoto paragrafu považovat také „*příbuzný v přímém pokolení, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu*“²⁸ a to v případě, že tyto osoby utrpěly újmu způsobenou smrtí prvotní oběti následkem trestného činu. V rámci trestního řádu je možné v některých případech ztotožnit pojem oběti s pojmem poškozeného, který je vymezen v § 43 trestního řádu, ve kterém je stanoveno „*Ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil (poškozený).*“²⁹ Vzhledem k této definici je možné oběť ztotožnit s tím, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví (příkladem mohu uvést oběť znásilnění) a ten, jemuž byla způsobena nemajetková újma, tím je možné označit například pozůstalého trestného činu vraždy.

1.4.3. Typologie oběti trestného činu

V rámci viktimologie se rozlišují 3 skupiny viktimogenních faktorů, kterými je možné rozlišit typy obětí trestného činu. Jedná se o *faktor sociální*, zaměřující se například na profesi oběti, *faktor osobnostní* spočívající v „*konstelaci osobnostních vlastností, která činí jedince náchylným pro roli oběti pro konkrétní typ trestného činu.*“³⁰ a *faktor behaviorální*, který se vyznačuje zkoumáním rizikových chování obětí.

Po zákonném rozlišení obětí trestných činů se nyní zaměřím na současné, používané typologie obětí, stanovené psychology a vědci. Nejznámější typologií se zabýval a stanovil ji B. Mendelsohn, který se při rozlišování zaměřoval na míru zavinění samotného vzniku trestného činu. *Oběti rozlišuje na úplně nevinné oběti* - usmrcený novorozenec při trestném činu vraždy novorozeného dítěte matkou dle

²⁷ Zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů

²⁸ § 2 odst. 3, Zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů

²⁹ Zákon č. 141/1961 Sb., Trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

³⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 99. ISBN 978-80-7380-461-9.

§ 142 trestního zákoníku, *oběti s malým podílem viny* - žena znásilněná a následně zavražděná v noci ve vyhlášené nebezpečné čtvrti města při trestném činu vraždy dle §140 trestního zákoníku, *oběti stejně vinné či totožné s pachatelem* - sebevrah, oběti, které jsou více vinné než pachatel sám - žena, která k sobě do bytu pozve neznámého muže a následně je zavražděna při trestném činu vraždy dle § 140, *oběti podstatně více vinné než pachatel* - týraná žena, která byla zavražděna svým manželem při trestném činu vraždy §140 trestního zákoníku a *imaginární oběti* - ti, co neprávem obviní jiného ze znásilnění dle § 185 trestního zákoníku.³¹

Další užívanou typologií oběti je typologie vytvořená egyptským viktimologem E. A. Fattaha³², jež oběti rozdělil na oběti *zúčastňující se*, které před trestným činem díky svému postoji k pachateli zavíní vznik trestného činu, případ, kdy se oběť i pachatel znají. Dále oběť *nezúčastňující se*, která pachatele nikdy předtím neviděla a neměla tudíž možnost ho ke spáchání podnítit, oběť provokující - příkladem je žena, která svým jednáním muže nepochybně provokuje a vybízí ho k nějakému jednání a následně je znásilněna, *latentní oběť*, jimiž jsou jedinci se zvýšeným předpokladem viktimizace, kdy se jedná například o oběti domácího násilí a jako poslední *oběť nepravá*, která postavení oběti získala neprávem, a to zejména tím, že si své postavení vymyslela anebo k nálepce oběti došlo omylem.

1.4.4. Viktimnost a viktimizace

Dalším neméně důležitým pojmem viktologie je pojem viktimnosti oběti. *Viktimnost* je určitou náchylností osoby k tomu, aby se stala obětí. Vyjadřuje tudíž určitý stupeň rizika, který je vyjádřen indexem viktimnosti. Index viktimnosti udává počet obětí trestného činu na 100 000 obyvatel nebo určité sociální skupiny³³

Viktimizace je „proces poškozování a způsobování újmy, čímž se fakticky z jedince stává oběť určitého trestného činu.“³⁴ V souvislosti s viktimizací je důležité zabývat se chováním pachatele, chováním a reakcemi okolí oběti a na způsob, jakým se oběť vyrovnává s tím, že se stala obětí.

³¹ HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 216. ISBN 978-80-7380-100-7.

³² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 100. ISBN 978-80-7380-461-9.

³³ *O významu poznávání obětí trestného činu*. PhDr. Marešová Alena, PhDr. Martinková Milada, CSc., IKSP Praha, Ministerstvo vnitra České republiky. [online][cit.2020-02-13]. Dostupné z: www.mvcr.cz/clanek/o-vyznamu-poznavani-obeti-trestne-cinnosti.aspx

³⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 102. ISBN 978-80-7380-461-9.

Primární viktimizace je první formou viktimizace a je vlastní újmou, která byla způsobena přímým jednáním, kterým byl spáchán trestný čin pachatele. Primární viktimizace se soustřeďuje na tzv. „primární rány“, díky kterým je možné rozlišit, jak přesně se od sebe odlišuje první a druhá fáze viktimizace a co je psychologickou podstatou.³⁵ Mezi primární rány řadíme fyzickou újmu, finanční újmu a emocionální újmu. Po primární viktimizaci je druhou formou viktimizace sekundární spočívající v újmě, která vzniká v návaznosti na jednání okolí oběti, jelikož i následné reakce okolí na informaci o tom, že je jedinec obětí, mohou tuto oběť znovu zraňovat a působit jí újmu. Stejně jako u první formy jsou i u této formy stanoveny sekundární rány. Mezi ty se řadí pocit nespravedlnosti, nedůstojnosti, zneuctění, ztráta důvěry.

Nejmladší formou viktimizace je terciální viktimizace zakládající se na stavu jedince, který není schopen se vyrovnat se situací i přes to, že již prakticky mělo dojít k nápravě. V této formě mohou nastat velice fatální následky, které mohou oběť dovést až k sebevraždě.

1.4.5. Reviktimizace

Reviktimizací, též opakovanou viktimizací, rozumíme „jev, kdy jedna a tatáž osoba se stane vícekrát po sobě obětí trestného činu.“³⁶ Opakovanou viktimizaci lze rozdělit na reviktimizaci osob, míst a objektů.

Reviktimizace osob je skutečností, při které je určitá osoba znovu v pozici oběti trestného činu, kdy trestným činem může být čin stejného druhu jako v prvotním případě, kdy se stal jedinec obětí ale i naprosto odlišného druhu. Mezi spácháním prvního a druhého činu uběhne relativně krátká doba, a to obvykle půl roku až jeden rok. K ujasnění důvodu toho, že je oběť schopna být opakovaně v pozici oběti, přispěly různé empirické výzkumy, které stanovily, že „*kritickým faktorem, který zvyšuje u oběti pravděpodobnost opakovaného poškození dalším trestným činem, je totiž samotný fakt prvního osobního setkání s kriminalitou na vlastní kůži.*“³⁷ Dle výše uvedeného, reviktimizace oběti představuje vyjádření určité pravděpodobnosti, že se oběť znovu stane obětí trestného činu. Prakticky je možné říci, že ze zkoumání reviktimizace vyplývá, že pokud se jedinec stal jednou obětí, zvýší se tím pravděpodobnost, že se obětí stane znovu.

³⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 102. ISBN 978-80-7380-461-9.

³⁶ *Kdo se stane obětí?* PhDr. Lenka Kvasničková. [online][cit.2020-02-13] Dostupné z: <http://www.opsychologii.cz/clanek/247-kdo-se-stane-obeti/>

³⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007, s. 65. ISBN 978-80-247-2014-2.

Možnost, že se osoba stane mnohočetnou obětí, nebyla v uplynulých letech příliš řešena a o této problematice existovaly dva základní názory. Prvním byl názor, že opakovaná viktimizace je způsobena zcela náhodnými situacemi a druhý predikoval existenci predestinované oběti, laicky řečeno smolaře, který k sobě z nezjištěných důvodů pachatele přitahuje.³⁸

Pokud bychom vedle sebe postavili tři reviktimizované osoby, tak pravděpodobnost, že jejich reakce na opakovanou situaci bude u všech stejná, je prakticky nulová. Každá oběť má specifické vlastnosti, díky kterým se s reviktimizací vyrovnává svým způsobem. Někteří začnou být více obezřetní k signálům nebezpečí, jiní svůj postoj k životu nezmění a někteří mohou mít po opakované viktimizaci psychické problémy, kdy se s jejich stavem nevyrovnají a které v nejhorších případech mohou vést až k sebevraždám. K tomu, abychom zjistili jejich postoj, je ale důležité, aby oběti opakované spáchání trestného činu nahlásili. Bohužel, s rostoucí viktimizací klesá potřeba oběti trestný čin oznámit. Reviktimizace je v souvislosti s osobou často páchána při domácím násilím, sexuálních deliktech a šikaně.

A nyní k opakované viktimizaci objektů. Proč tedy vůbec existuje opakovaná viktimizace objektů? Teorie existence je založena na tom, že pachatelé se raději budou vracet do objektu, kde již jednou byli, měli možnost objekt poznat a věděli, co vše se zde nachází, a tedy mají jistotu zisku, než do objektu, o kterém nemají žádné informace. Příkladem jsou loupežné trestné činy.

1.4.6. Znalecké posuzování obětí

„Znalecké zkoumání obětí pro účely trestního řízení se obvykle zaměřuje na dva hlavní problémové okruhy: na její věrohodnost a na zjištění rozsahu újmy, kterou jí zločin způsobil.“³⁹

V první řadě bych se ráda zaměřila na rozsah újmy způsobené oběti trestným činem. Pomoc obětem trestných činů je spatřována jak v peněžité, tak i nepeněžité pomoci.

Nepeněžitou pomoc je možné rozdělit na psychologickou, kterou lze dále dělit na akutní, čili pomoc, která je poskytnuta bezprostředně po trestném činu prostřednictvím policistů a následnou, která je již poskytována psychology, *sociální pomoc* poskytována především neziskovými organizacemi, kdy

³⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 119. ISBN 978-80-7380-461-9.

³⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, s. 109. ISBN 978-80-262-0582-1.

nejznámější je Bílý kruh bezpečí a *právní pomoc* poskytována advokáty, soudci a státními zástupci, záležící na schopnosti konkrétní oběti vyrovnat se svým stavem po trestném činu.⁴⁰

Nepeněžitá pomoc je vymezena i v zákoně č. 45/2013 Sb., zákon o obětech trestných činů v § 4 a § 5, kde jsou vymezeny odborná pomoc, která má být poskytnuta obětem trestných činů v zapsaném rozsahu a za stanovených podmínek a rozumí se jí psychologické poradenství, sociální poradenství, právní pomoc, poskytování právních informací, a to před zahájením trestního řízení, v jeho průběhu i po jeho skončení. Odborná pomoc je následně poskytována pouze do doby, dokud to vyžaduje její účel⁴¹ a bezplatná odborná pomoc, která má být poskytnuta bez zbytečného odkladu, bezplatně a na základě žádosti zvláště zranitelné oběti, která tuto pomoc potřebuje.⁴²

Peněžitá pomoc je poskytována jednorázovým poskytnutím finanční částky v případě obětí, kterým byla způsobena určitá materiální újma a je upravena zákonem 45/2013 Sb., zejména § 23 - § 37. Dle tohoto zákona § 23 je peněžitá pomoc poskytována občanu České republiky v případě, že má na území České republiky místo trvalého pobytu nebo se na území České republiky obvykle zdržuje nebo v případě, že se na území České republiky stala obětí trestného činu, stejně tak jako cizinci s trvalým pobytem v České republice nebo jež zde pobývá nepřetržitě po dobu delší než 90 dnů a stal se obětí trestného činu na území České republiky, nebo je cizincem, který se stal obětí trestného činu na území České republiky a požádal o mezinárodní ochranu.

V následujícím § 24 zákona č. 43/2013 Sb. je dále vymezeno, že nárok má oběť, které bylo ublíženo na zdraví, způsobena těžká újma na zdraví, osoba pozůstala po oběti, která současně žila v době smrti oběti s obětí ve společné domácnosti a jedná-li se o osobu v přímé linii nebo o ty, kterým oběť poskytovala výživu a v neposlední řadě i oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a dítě, které je obětí trestného činu týrání svěřené osoby⁴³, kterým vznikla nemajetková újma.

⁴⁰ *Pomoc obětem (svědkům) trestných činů.* JUDr. Jiří Matzner, Ph.D., LL. M., .2016.[online][cit.2020-02-13] Dostupné z: www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/h-pomoc-obetem-svedkum-trestnych-cinu

⁴¹ § 4, Zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů

⁴² § 5, Zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů

⁴³ § 198, Zákon č.40/2009 Sb. trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Vzhledem k problematice trestního řízení a peněžité pomoci bych ještě ráda zmínila tzv. institut Adhezního řízení, ve kterém je hlavním cílem projednání a rozhodnutí o uplatněném nároku poškozeného na náhradu škody.

Nyní se přesunu k problematice zkoumání věrohodnosti výpovědi, která je současně jakýmsi základem zkoumání i forenzní psychologie. Podstatou zkoumání věrohodnosti je ověření, že výpovědi oběti je možné uvěřit a že vypovídá opravdu pouze to, co zažila a co si pamatuje.⁴⁴ Věrohodnost není třeba zkoumat u všech výpovědí obětí všech trestných činů, ale pouze u těch, kde je důvodná pochybnost o pravdivosti výpovědi a o schopnosti vyslychaného vnímat. Takovými činy jsou znásilnění či sexuální zneužívání dětí. Věrohodnost je pro tyto účely možné rozdělit na věrohodnost obecnou a specifickou. *Obecná věrohodnost* je určena konkrétním jedincem a tvoří jeho svědeckou způsobilost. Znamená předpoklad výpověď podat, tedy že oběť nevykazuje žádné znaky narušené osobnosti nebo zkresleného vnímání.⁴⁵ Pro obecnou věrohodnost platí určité předpoklady, které jsou tvořeny vhodným vnímáním situací a osob, spolehlivou pamětí a přijatelnými vyjadřovacími schopnostmi a dále pak samostatné paměťové vybavení, schopnost líčit a popisovat situaci, monitorovat zdroj informací a ovládat základní komunikační schopnosti.⁴⁶ Na rozdíl od věrohodnosti obecné se u specifické věrohodnosti zkoumá, zda oběť opravdu vypovídá tak, jako se událost odehrála. Na základě toho je možné rozdělení výpovědí na *lživou výpověď*, při které si oběť vše vymyslela, případně některé události zkreslila, *výpověď sugestivní*, kdy si oběť reálně myslí a věří tomu, že se vše odehrálo tak, jak vypovídá, ale ve skutečnosti to není ve shodě s reálným průběhem. Toto rozdělení je uvedeno v publikaci Forensisch-psychologische Diagnostik im Strafverfahren z roku 2010, na níž ve svojí knize Viktimologie pro forenzní praxi odkazuje L. Čírtková. Důvodem lživé výpovědi (výpovědi křivé, která se v trestním zákoníku v § 346 definuje jako „*uvedená nepravda o okolnosti, mající podstatný význam pro rozhodnutí či zamlčení takové okolnosti*“)⁴⁷ je úmyslné vypovídání nepravdy za účelem zkreslení okolností

⁴⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, s.109. ISBN 978-80-262-0582-1.

⁴⁵ *Posuzování věrohodnosti Chyby při interpretaci znaleckých posudků*. Doc. PhDr. Ludmila Čírtková, CSc., Ministerstvo vnitra České republiky. 2017. [online][cit.2020-02-18] Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/cirtkova-l-posuzovani-verohodnosti-chyby-pri-interpretaci-znaleckych-posudku.aspx>

⁴⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, s. 111. ISBN 978-80-262-0582-1.

⁴⁷ Tamtéž, s. 115.

daného případu, kdy se ke křivé výpovědi může snížit jak pachatel, tak svědek. Samotné posuzování zmiňované specifické věrohodnosti je proto obtížnou disciplínou, a ne pokaždé se dojde k závěru.

K tomu, abychom mohli dojít k posuzování věrohodnosti, je nutné mít k dispozici výpověď oběti, na základě, které posouzení proběhne. Podstatné je si ujasnit, jaký význam má výpověď. Z pohledu trestního práva je výpověď nejdůležitějším důkazním prostředkem.⁴⁸ Pokud se ve výpovědi objeví tvrzení, které bude jednoznačně vyloučeno například zdravotní zprávou či jiným důkazem, bude nutné se tímto tvrzením do hloubky zabývat, aby byl odstraněn rozpor v poskytnutých informacích, a bude proto záhodno zabývat se věrohodností výpovědi.

2. Historie forenzní psychologie

Prvotní náznak o vzniku forenzní psychologie můžeme datovat již v dobách osvícenství, které spadá do 17. - 18. století. V této době byly poprvé vyjádřeny postoje k pachatelům trestných činů a k samotným trestným činům, a to i v dílech mnohých známých filosofů a spisovatelů, jako například J. J. Rousseaua či Ch. L. Montesquieu.⁴⁹

2.1. Druhá polovina 18. století

V druhé polovině 18. století bylo započato využívání forenzní psychologie a jejích témat, kdy se prvním tématem stal popis a rozbor vnitřního psychického stavu zločince, který spáchal trestný čin, což by se v současné době mohlo nazývat jako motivace k trestnému činu a osobnost pachatele⁵⁰, jíž se zde budeme ještě zabývat. Ve zmiňované době se začaly poprvé objevovat kazuistiky jednotlivých případů, které pojednávaly o vnitřním stavu pachatele a jeho odhodlání k činu. S ohledem na rozvoj forenzní psychologie v tomto století, můžeme zmínit C. Beccaria, který formuloval zásady *nullum crimen sine lege* a *nulla poena sine lege*⁵¹ a je považován za zakladatele klasické kriminologické školy a do historie se zapsal především dílem *Dei delitti e delle pene* - O zločinech a o trestu, ve kterém vyjádřil svůj nesouhlas s krutostí trestání a začal odmítat trest smrti.

⁴⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*, 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018, Praha: Leges, 2018, s. 419. ISBN 978-80-7502-278-3

⁴⁹ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 16. ISBN 978-80-7367-236-2.

⁵⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 25. ISBN 978-80-7380-461-9.

⁵¹ Tamtéž, s. 25.

2.2. První polovina 19. století

Forenzní psychologie byla v tuto dobu rozdělována na dvě skupiny, a to psychologii pachatele a psychologii soudního řízení a kriminalita jako taková začínala být chápána jako určitá vrozená choroba.⁵² Začaly zde vycházet publikace, které probíraly kriminalistickou problematiku a vyjadřovaly se k psychologickým otázkám, které souvisejí s vyšetřováním a dokazováním v případech řešení trestných činů. Mnoho z těchto děl položilo základní otázky i pro aktuální forenzní psychologii. Zmínit můžeme například F. Jagemanna, který otevřel problematiku „zneužívání svěřené pravomoci a nevhodných postupů na straně vyšetřovatelů a navrhuje opatření zajišťující korektní průběh vyšetřování a soudního projednávání věci.“⁵³

2.3. Druhá polovina 19. století

Během druhé poloviny 19. století se začala rozvíjet především větev forenzní psychologie, která byla více kriminologicky zaměřená. Stěžejním tématem, kterým se v té době zabývali, bylo zkoumání a zajišťování určitých zvláštností zločinců, veškerá pozornost tedy padá na osobnost zločince a tyto osobnosti jsou brány jako určitý příčinný faktor vzniku trestné činnosti.⁵⁴ V 2/2 19. století byly stanoveny dvě z prvních typologií kriminálních osobností, které zavedl C. Lombroso, jenž byl italským kriminologem. Typologii kriminálních osobností založil na teorii, že kriminalita je dědičná a veškeré jednání pachatele je „stanoveno“ v genech a lze proto určit z antropologického hlediska, zda člověk je či není zločinec.⁵⁵ První typologií je stanovení dle rodinných vazeb a genů. Druhou typologií jsou osobnosti rozděleny na rozeného delikventa, pachatele z vášně a náruživosti, duševně nemocného pachatele, příležitostného pachatele, pachatele recidivujícího a zdánlivého pachatele. Během těchto let byl zaznamenán opravdu veliký vývoj a zájem o forenzní psychologii a v souvislosti s tím, začaly být prováděny i první experimenty, a to především v USA a Francii⁵⁶

⁵² ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 16. ISBN 978-80-7367-236-2.

⁵³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 27. ISBN 978-80-7380-461-9.

⁵⁴ Tamtéž, s. 28.

⁵⁵ *Cesare Lombroso* [online][cit.2020-02-16] Dostupné z: https://www.svejkmuseum.cz/new/slovník/r_lombroso.htm

⁵⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 30. ISBN 978-80-7380-461-9.

2.4. Počátek 20. století

Od počátku 20. století začala forenzní psychologie dostávat podobu takovou, jaká je známá v dnešní době. Podstatně se zde začala rozšiřovat, a to například v oblasti důkazních prostředků, kde se začala psychologicky zkoumat výpověď či užívat detektor lži a dále také v oblasti trestání, kdy byla založena 1. klinika pro mladé pachatele, a to v roce 1909.⁵⁷ Nepochybně je zde důležité zmínit značný nárůst počtu soudních znalců, kteří se povětšinou přibráli i k vyslýchání svědků z řad dětí, ale i v případě výslechu dospělé osoby nebyli výjimkou. Prvním doloženým expertem (expertním svědkem) se stal psycholog Albert von Schrenck-Notzing. Zmiňován je zde proto, že zpochybnil důvěryhodnost svědků při soudním líčení v případě vražd tří žen, a to užitím hypotézy (retroactive memory falsifikation). Tato hypotéza spočívá v tom, že v důsledku určitého mediálního tlaku v případě dojde u svědků k překrytí skutečně vnímaného s tím, co mohli a měli podle tisku vnímat.⁵⁸

2.5 Vývoj v českých zemích

Za zmínku stojí i vývoj na území našich zemích. Ten však nemá bohatou historii, a to především vzhledem k tomu, že první česky psaná forenzní publikace byla vydána až v roce 1930. Tato publikace byla zaměřena kriminalisticky, na rozdíl od následně vydaných Základů soudní psychologie, která byla vydána v roce 1964. Forenzní psychologie byla v daných letech rozvíjena ve Výzkumném ústavu penologickém, Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, které jsou dnes nahrazeny například Institutem forenzní psychologie v Praze.

3. Význam a využití forenzní psychologie při vyšetřování trestného činu

Existence forenzní psychologie je významná při řešení závažných trestných činů, jak jsem již zmiňovala v kapitole o osobách zabývajících se forenzní psychologií. Slouží k objasňování osobnosti pachatele, správné definice trestného činu a správného průběhu dokazování a výběru důkazních prostředků. Forenzní psychologie je taktéž definována jako pomocná vědní disciplína kriminalistiky. Psychologické služby, které se užívají v rámci vyšetřování, můžeme rozdělit do tří oblastí. Těmito oblastmi jsou *soudně-znalecká činnost*, *konzultační činnost* a *speciální psychologické postupy*. Dle J. Záhorské je v otázce významu a využití forenzní psychologie důležité správně definovat soudně-

⁵⁷ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 17. ISBN 978-80-7367-236-2.

⁵⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 32. ISBN 978-80-7380-461-9.

znaleckou činnost, jež je definována trestním řádem a uskutečňována je na základě zákona 36/1967Sb. zákona o znalcích a tlumočnících. Soudně-znalecká činnost je užívána v různých stádiích trestního řízení, a to zejména ve fázi před zahájením trestního stíhání a fázi vyšetřování. Podstatou soudně-znalecké činnosti je klinická a forenzní diagnostika a následné soudně-znalecké posudky, jejichž závěry jsou považovány za důkaz, který smí být použit v trestním řízení. Dle mého názoru, by neexistence forenzní psychologie a možnosti využití pomoci psychologů velice ztěžovala vyšetřování a omezovala tak následná potrestání pachatelů, vzhledem k tomu, že valnou část z nich by se ani nemuselo podařit dopadnout.

3.1. Využití konzultační služby před zahájením trestního řízení a vyšetřování

Využití psychologa ještě před zahájením vyšetřovacích úkonů je laické veřejnosti poměrně neznámým faktem a je možné ho označovat za konzultační službu, kterou lze definovat jako „souhrnné označení pro aplikaci psychologické pomoci ve fázi objasňování a vyšetřování trestného činu. Jde o odbornou podporu při řešení kriminalisticko-psychologických problémů v přípravném řízení.“⁵⁹ Využití této služby před zahájením vyšetřování bývá poměrně výjimečným řešením, ale pokud už k využití dojde, spočívá zejména v účasti při operativně pátracích činnostech a při využití operativně pátracích prostředků. Operativně pátrací činnosti mají podle § 69 zákona č. 273/2008 Sb., zákona o Policii České republiky za hlavní cíl odhalení pachatele a trestné činnosti a dále jimi rozumíme „vyhledávání pohřešovaných a hledaných osob a pátrání po věcech.“⁶⁰ Kromě operativně pátracích činností je vhodné zmínit i operativně pátrací prostředky, kterými rozumíme dle § 158 trestního řádu předstíraný podvod, sledování osob a věcí a použití agenta, sloužících k ochraně zájmů, chráněných zákony. Dále jsou vymezeny podpůrné operativně pátrací prostředky v § 72 zákona o Policii České republiky, jimiž jsou informátor, krycí prostředky, zabezpečovací technika a zvláštní finanční prostředky. Operativně pátrací prostředky je možné využít jen k získání skutečností, které jsou nezbytné pro trestní řízení.

Konzultační služba je založena na takovém principu, kdy je psychologovi předloženo dostupné množství získaných podkladů, jako například odposlechů a záznamů ze sledování, kdy se psycholog snaží co největším množstvím poznatků

⁵⁹ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s.18. ISBN 978-80-7367-236-2

⁶⁰ *Policie ČR- KŘP Jihočeského kraje, Popis projektu*. [online][cit.2020-02-18] Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/popis-projektu.aspx?q=Y2hudW09OA%3D%3D>

z těchto podkladů definovat další možné pokračující chování či průběh trestné činnosti nebo nebezpečnost pachatele. Před vyšetřováním se přibírá i psycholog k profilování pachatele, ať už známého či neznámého.

3.2. Využití konzultační služby během vyšetřování

„V průběhu vyšetřování trestných činů přibírají policejní orgán či státní zástupce psychologa-konzultanta k jednotlivým vyšetřovacím úkonům.“⁶¹ Vyšetřovacími úkony, při jejichž uskutečnění bývá častá přítomnost psychologa, rozumíme především výslech, rekognici, konfrontaci a rekonstrukci.

3.2.1. Výslech

Forenzní psychologie se v otázce výslechu zabývá psychologickými okolnostmi výslechu a výpovědí, jakožto výsledkem výslechu a rozvíjí psychologické stránky výslechu. Výslech je považován za nejvíce užívaný způsob vyšetřování a je psychologii specifikován jako „rozhovor, dialog, jednání nebo projednávání anebo interpersonální interakce.“⁶² Vše, co z výslechu vyplyne, se může následně použít jako důkazní prostředek anebo jako podklad pro další jednání. Výslechu je možné podrobit podezřelého, obviněného, svědka, znalce a obžalovaného.⁶³ Psycholog je k výslechu přibírán proto, aby zjistil určité základní rysy osobnosti vyslýchaného, a jakou taktiku výslechu bude nejvhodnější v případě té dané osobnosti zvolit, zhodnotil věrohodnost vyslýchaného, ale také, aby zamezil kladení netaktních a zavádějících otázek vyslýchajícího, které by v závislosti na určité rozumové schopnosti mohly vyslýchaného omezit. Psycholog má tedy za úkol co nejvíce vnímat vyslýchaného jako člověk člověka.⁶⁴ V otázce výslechu je nutné zmínit, že nikdo není neomylný, a proto i u psychologa může dojít ke způsobení chyby ve zkoumání osoby. Tyto chyby bývají podmíněny právě zmiňovaným vnímáním člověka člověkem, kdy mohou být způsobeny několika situacemi označovanými jako tzv. chyby percepce. První z nich je nazývána jako *Haló efekt*, jenž spočívá v chybě prvního dojmu. Vyslýchající si vytvoří představu o vyslýchaném již při prvním setkání, a to na základě nějaké vyčnívající vlastnosti vyslýchaného, která ale neodpovídá reálné osobnosti

⁶¹ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s.86. ISBN 978-80-7367-236-2

⁶² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 306. ISBN 978-80-7380-461-9.

⁶³ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s.86. ISBN 978-80-7367-236-2.

⁶⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 308. ISBN 978-80-7380-461-9.

vyslýchaného. „Haló efekt spočívá v nežádoucím usměrnění a v nežádoucí selekci pozorovaných informací podle směru, který udá náš první dojem.“⁶⁵ Dalším je *Indiosynkrazie*, což je stav přecitlivělosti až nesnášenlivosti, která je vyvolávána vnímavými podněty. Těmito podněty mohou být například chování vnímané osoby nebo její vzor. Vyslychající, který poté s vyslychaným jedná, není z tohoto důvodu schopen se v plné míře soustředit na průběh výslechu, jelikož už je ovlivněn. *Referenční rámec* (kognitivní rámec) se odvíjí od předešlého profesního působení vyslychajícího. Informace, které pak získá při výslechu, zapadnou do určitého zažitého schématu a způsobí tak nesprávné posouzení. *Pygmalion-efekt* je „psychologický termín pro jev, kdy jednající osoba svými představami (očekáváním) o druhém ovlivňuje jeho faktické chování.“⁶⁶ Spočívá v chování, kdy se k určité osobě chováme nějakým způsobem a ona se pak následně začne tomuto způsobu přizpůsobovat. Dalším podnětem je *protipřenos*, který označuje profesní selhání, kdy do jednání vyslychajícího začnou zasahovat emocionálně nevyřešené problémy z jeho osobního života. *Sociální stereotypy*, způsobující chyby percepce, jsou založeny na určitých předsudcích, které ovlivňují chování. Těmito stereotypy bývají nejčastěji rasové předsudky vůči osobám jiné pleti. Posledními chybami jsou *chyby nesprávného zakotvení*. Ty spočívají v nastavení „měřidel“ využívaných při posuzování osob.⁶⁷ Každý, kdo posuzuje chování, si vytváří svá vlastní měřítka, která jsou založena na jeho zkušenostech. Chyby nesprávného zakotvení se dělí na chyby v přisnosti, mírnosti a centrální tendence. Komunikace mezi vyslychajícím a vyslychaným může probíhat verbální nebo neverbální formou. Verbální komunikace se zaměřuje na to, co se sděluje a jakým způsobem se informace sděluje čili obsahová a formální stránka komunikace. Na základě verbální komunikace lze rozdělit typy svědků. Jedná se o svědka hovorného a otevřeného, svědka upovídáného a zabíhavého, svědka plachého a ostýchavého, svědka povrchního, svědka lhostejného a svědka nedůvěřivého. Pro mne nejvíce zajímavým je svědek upovídáný a zabíhavý, který během své výpovědi informace podává velkým okruhem a často je schopen vzdálit se od merita věci. Vyslychající musí být, proto obrněn velikou trpělivostí, aby zvládl vyslychaného udržet v přijatelné rovině a zároveň, aby od něj získal potřebné

⁶⁵ FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000., str. 168. ISBN 80-7178-367-6.

⁶⁶ ČÍRTOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 311. ISBN 978-80-7380-461-9.

⁶⁷ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 27. ISBN 978-80-7367-236-2.

informace. Neverbální komunikace je důležitým způsobem komunikace, jelikož z neverbálních projevů se často dají zjistit nejdůležitější informace, které pomohou k objasnění věci a na základě ní je možné lépe identifikovat osobnost vyslýchaného. Do tohoto typu komunikace zařazujeme zejména mimiku, pohledy a tělesné pohyby a postoje.

3.2.2. Rekognice

*„Rekognice je specifická metoda kriminalistické praxe (v trestním řízení trestně-procesní úkon) spočívající v tom, že ztotožňující osoba znovu poznává konkrétní osobu nebo věc, jejíž ztotožnění je kriminalisticky nebo důkazně relevantní.“*⁶⁸ Rekognici může být podrobena pouze osoba, která pachatele určitým způsobem vnímala. Ten, kdo by pachatele ani nezahlédl, se rekognice účastnit nemůže, jelikož by to bylo neúčelné. Rekognice se provádí dvěma způsoby, a to buď *přímým poznáváním osoby / věci naživo*, které je žádané nebo *použitím fotografie*, která nikdy nesmí být ukázána před přímou rekognicí. Psychologové zde opětovně zkoumají věrohodnost výpovědi jedince, kdy se zaměřují především na neverbální komunikaci.

3.2.3. Konfrontace

Konfrontace je založena na principu objasnění rozporu u dříve provedených výslechů osob, kdy jsou následně tyto osoby „postaveny tváří v tvář“, aby byl rozpor odstraněn. Samotný průběh konfrontace je důležité velice pečlivě připravit a je žádoucí, aby psycholog byl přítomen i při předchozím výslechu osob. Psycholog zde na základě osobností jedinců stanoví přístup k nim při konfrontaci. Opětovně se zde zaměřuje na neverbální komunikaci, která probíhá mezi konfrontovanými.

⁶⁸ MUSIL, Jan a kolektiv, *Kriminalistika*. Praha: Naše vojsko, 1994, s. 164. ISBN 80-206-0423-5

3.2.4. Rekonstrukce

Rekonstrukcí rozumíme obnovu stavu, za kterého byl spáchán trestný čin, sloužící k prověření poskytnutých výpovědí. „Mezi nejvýznamnější objekty rekonstrukce, patří situace místa činu, skutkové okolnosti (dynamický děj) činu, předměty (věcné a listinné důkazy apod.), které mají vztah k události, vnější podoba člověka podle zachovalého skeletu či jiných znaků.“⁶⁹ Rekonstrukce trestného činu má své základní funkce, mezi které patří například prověrka vyšetřovacích verzí a prověrka důkazů. Při rekonstrukci je účasten především policejní orgán a mezi další účastníky můžeme řadit obviněného, poškozeného, svědka, osoby na věci nezúčastněné, které přihlíží úkonům, znalce a odborníky-konzultanty z různých oborů jako například soudní lékařství.

Po soudně-znalecké praxi a konzultační činnosti je třeba zmínit poslední druh, a to speciální postupy, služby. Jde o postupy, které se běžně v průběhu vyšetřování nepoužívají. Do této skupiny řadíme detektor lži (polygraf), videografii, kriminální analýzu případu, grafologii, forenzní psycholinguistiku a vyšetřovací hypnózu, sloužící k oživení paměti.

Užití *detektoru lži* se v kriminalistice nazývá fyziodetekční vyšetření a je to metoda umožňující „snímat, registrovat a zaznamenávat změny určitých fyziologických hodnot vyšetřované osoby, které jsou vyvolány jejími reakcemi na vnější podněty (otázky) a na základě určitých typických znaků (symptomů lži) umožňuje nalézt neupřímnou odpověď.“⁷⁰ Povětšinou slouží ve vyšetřování k ověření výpovědí svědků i obviněných a v trestním řízení má pomocný charakter. K fyziodetekčnímu vyšetření je užíváno dvou přístrojů, z nichž každý má za úkol objasnit jiné vlastnosti. Samotný detektor lži zkoumá čtyři základní hodnoty, a to tlak krve, tepovou frekvenci, dechové mechanismy a kožní odpor. Druhým je hlasový analyzátor zaznamenávající výskyt stresu v hlasu vyslychané osoby. Při užití detektoru lži je velice důležité, aby se odehrával v odhlučněné místnosti, kde jeho činnost nebude narušována zvuky z okolí, které by mohly vyslychanou osobu rozrušovat. K tomu, aby mohlo být užito fyziodetekčního vyšetření, je nutné, aby osoba, která má být zkoumána, k tomuto zkoumání dala souhlas. Detektor lži je v České republice používán již 39 let a byl nápomocen k objasnění mnoha trestných činů jak těch závažných, jako například při vyšetřování známých sériových vrahů

⁶⁹ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 96. ISBN 978-80-7367-236-2.

⁷⁰ *Detektor lži 30. let slouží České policii*. kpt. Mgr. Petra Srnková. [online][cit.2020-02-18] Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/detektor-lzi-30-let-slouzi-ceske-policii.aspx>

manželů Stodolových, tak těch méně závažných. Dalším způsobem, který popíše, je užití hypnózy k oživení paměti.

*Hypnóza je určitý „dočasný stav změněného vědomí člověka, jež zahrnuje intenzifikaci pozornosti, kdy takovýto stav může být vyvolán jinou osobou a u něhož se může objevit spontánně či v odpovědi na slovní nebo jiné podněty řada různých jevů zahrnujících základní změny percepce, paměti a myšlení.“*⁷¹ Hypnóza je zásadně brána jako „*mimoprocesní kriminalisticko-taktický prostředek vyšetřování.*“⁷² Hypnóza může být užitá pouze se souhlasem dané osoby, na které má být vykonána.

Videografie neboli psychologická interpretace videozáznamů vyšetřovacích úkonů spočívá v rozebrání jednotlivých videozáznamů použitých při vyšetřování, kde se psycholog zaměřuje na neverbální a nonverbální projevy pachatele.

Kriminální analýza případu, která je obecně nazývána profilováním pachatele, je postupem, při kterém se určuje pravděpodobná osobnost neznámého pachatele. Během profilování se předpokládá, že pachatel do spáchání vložil svou osobnost, a proto při profilování psycholog vychází ze stop, které pachatel zanechal na místě činu či na oběti a způsobu jakým byl trestný čin proveden. Kriminální analýza bývá používána ve chvílích, kdy běžně používané vyšetřovací postupy selhávají.⁷³ Její princip spočívá v položení čtyř základních otázek: Jak? Co? Proč? Kdo?

Otázky Jak? a Co? jsou řešeny užitím behaviorální analýzy místa činu, na základě které je možné zjistit způsob spáchání trestného činu. Je účelné, aby psycholog byl na místě už v době ohledání místa činu, vzhledem k jeho pohledu na osobnost pachatele. Každý detail, který by později nemusel být objeven, by mohl být důležitým. Otázkou Jak? a Co? se prvotně zabývají orgány činné v trestním řízení a podpůrně se jimi zabývají již zmiňovaní forenzní psychologové. Můžeme proto říci, že „*kriminalisté a technici se často zaměřují na skutečnosti, které jsou podstatné z jejich hlediska, zejména na informace získané ze stop zanechaných na místě činu nebo na místě nálezu. Konzultant si může všimnout jiných okolností, podstatných právě s ohledem na osobnost jedince, který*

⁷¹ HOSKOVEC, Jiří a HOSKOVCOVÁ, Simona. *Psychologie hypnózy a sugesce*. Praha: Portál, 1998. Studium (Portál), s. 11. ISBN 80-7178-234-3.

⁷² MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada), s. 78. ISBN 978-80-247-4580-0.

⁷³ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 103. ISBN 978-80-7367-236-2.

čin spáchal (jak je oběť ukryta, v jaké poloze byla nalezena, jak vypadá místo činu, kde se nachází, zda byla oběť transportována, zohavena“⁷⁴

Proč? Proč byl spáchán trestný čin? Zjištění, čím byl pachateli dán podnět a jaký měl důvod k trestnému činu je nejobtížnější otázkou. Odpověď na tuto otázku nalezneme při zkoumání způsobu spáchání činu. Někdy motiv k činu bývá jasný již od počátku, ale někdy je skrytý tak, že jeho zjištění se stává velice složitým.

Poslední otázka *Kdo?* je pokládána vzhledem k profilování pachatele. „*P. Vyhliadalová (1990) mezi podstatné údaje psychologického profilu řadí věk, pohlaví, rodinný stav, inteligenci, stupeň vzdělání, životní styl a sociální původ, emocionální přizpůsobení.*“⁷⁵ Veškeré tyto údaje napomáhají k co nejpřesnějšímu popisu pachatele.

3.3. Znalecké posudky (soudně-psychologická činnost)

Při vyšetřování trestných činů je často užíváno již zmiňovaných soudních znalců. Tito znalci jsou k vyšetřování přibíráni vyšetřovateli, soudy či státními zástupci na základě opatření. Ten, kdo žádá o znalecký posudek, musí co nejdetailněji vymezit otázky, které chce, aby byly znalcem zodpovězeny. Soudní znalci se vyjadřují k posuzování osobnosti obviněného/obžalovaného, posuzování kriminální motivace, věrohodnosti výpovědi osoby a kriminálního vývoje osobnosti.⁷⁶ V České republice se toto posuzování nejvíce uplatňuje při trestných činech vymezených v Hlavě I. trestního zákoníku, tj. trestných činech proti životu a zdraví a u trestných činů mladistvých čili tam, kde je to ke zjištění a objasnění skutečností žádoucí. Na základě zjištěných okolností, praxe a znalostí sestaví soudní znalec znalecký posudek. Znalecký posudek se skládá z titulní strany, zadání, výčtu podkladů, nálezů, posudku, odůvodnění v rozsahu umožňujícím přezkoumatelnost znaleckého posudku, závěru, znalecké doložky a znalecké pečeti a příloh, jak vyplývá z § 28 zákona č. 254/2019 Sb., zákona o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech a musí být úplný, pravdivý a přezkoumatelný. V zadání jsou přesně citovány otázky zadavatele posudku, tak, jak je předložil. Dále zde nalezneme i identifikační znaky vyšetřovaného a jeho případu. V podkladech nalezneme dokumenty, ze kterých znalec čerpal, vč. lékařských zpráv, protože jako znalec je oprávněn si vyžádat i lékařské a jiné

⁷⁴ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 105. ISBN 978-80-7367-236-2.

⁷⁵ Tamtéž, s. 108.

⁷⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 297. ISBN 978-80-7380-461-9.

utajené zprávy vyšetřovaného. Co se týče podkladů, které jsou znalci poskytnuty ve vyšetřovacím spisu, je na jeho uvážení, které listiny použije, není mu tedy striktně nařízeno, že by musel použít všechny. Stačí pouze ty, ze kterých bude moct odborně věc posoudit. V posudku znalec popíše použité metody a postupy užití v konkrétním případě a výsledky jeho šetření. Na závěr stručně odpoví na položené otázky zadané při žádosti o posudek, kdy jsou jeho odpovědi založeny právě na předešlém zkoumání a použitých metodách.

4. Behaviorální analýza a její obsahová náplň

K forenzní psychologii neodmyslitelně patří behaviorální analýza, která je poměrně novým a mladým vědním oborem, díky čemuž bývá označována jako metoda 21. století a stále se vyvíjí. Při sestavování daných modelů osobností pachatele je zde nejvíce vidět nutnost spolupráce forenzní psychologie a behaviorální analýzy, a to zejména proto, že se forenzní psychologové vyjadřují k vlastnostem, schopnostem a rysům osobností pachatelů a zaměřují se na kriminální motivaci a věrohodnost daného jedince. Přesné a jednoznačné vymezení samotného pojmu behaviorální analýza v České republice nenalezneme, neboť pojem behaviorální analýza se v odborných literaturách příliš nevyskytuje a je považován odborníky za nedostatečný, jelikož není schopen pro svůj zúžený pohled na člověka zjistit psychické vlastnosti objektivně. Pro účely této práce můžeme užít například definice, kterou nám poskytuje Jiřina Hofmanová ve své publikaci, kdy je zde charakterizována jako jeden z oborů kriminalistiky a „zkoumá zákonitosti mezi způsobem páčání kriminalisticky relevantní události a jejími účastníky, jehož cílem je vypracovat metody na určení modelu psychických a fyzických vlastností pachatele a dalších informací, které jsou potřebné na vypátrání pachatelů.“⁷⁷ Jedná se tedy o psychologické profilování pachatelů, které bývá označováno jako profilování pachatele (offender profiling), kriminální profilování (criminal profiling), profilování kriminální osobnosti (criminal personality profiling), behaviorální profilování (behavioral profiling).⁷⁸ Předmětem behaviorální analýzy je, jak již z výše uvedeného vyplývá, zkoumání souvislosti mezi pachatelovým chováním a jeho psychickými vlastnostmi, stejně tak jako psychickými vlastnostmi oběti vzájemně s vlastnostmi pachatele a pachatelem a následkem trestného činu, který spáchal.

⁷⁷ HOFMANOVÁ, Jiřina. *Behaviorální analýza: metoda sestavování kriminálního profilu pachatele*. Praha: Jaroslav Hofman, 2010, s. 59. ISBN 978-80-904379-0-6.

⁷⁸ Tamtéž, s. 12

Na základě toho je možné umožnit vytvoření typologie pachatelů, obětí a způsobu spáchání trestného činu. K tomu, aby mohlo být toto vše vytvořeno, je nutné, aby zde behaviorální analýza byla již od počátku trestné činnosti, tedy od doby, kdy byl trestný čin spáchán.

Behaviorální analýza je jednou z taktických metod kriminalistiky, které dělíme na metody dílčí a strukturální. *Metodami dílčími* jsou kupříkladu výslechy, rekognice, vyšetřovací pokus a jiné a *metodami strukturálními* například plánování odhalování trestné činnosti či její vyšetřování. Mezi taktické metody kriminalistiky je řazena, „protože zkoumaný okruh zákonitostí behaviorální analýzy je v oblasti zákonitostí zkoumaných kriminalistickou taktikou.“⁷⁹

Behaviorální analýza úzce souvisí s trestním právem hmotným a procesním, a kromě trestního práva můžeme nalézt i souvislost s policejním právem, kriminologií, soudním lékařstvím, soudní psychologií a v neposlední řadě již zmiňovanou forenzní psychologií.

Objektem behaviorální analýzy z hlediska osob je pachatel, oběť, svědek a z hlediska věcného nástroj a scéna spáchaného činu. Prvním objektem behaviorální analýzy z hlediska osoby je pachatel, kterým se budu zabývat v jiných kapitolách diplomové práce. Druhým je oběť, což je z pohledu behaviorální analýzy osoba, která je dotčena trestným činem a nachází se v nějakém určitém vztahu vůči pachateli, a to především proto, že ovlivňuje chování pachatele a způsob jeho trestné činnosti. Oběti se z hlediska behaviorální analýzy mohou dělit na základě jejich reakce na *oběť agresivně reagující*, která se odhodlá ke střetu s útočníkem s cílem se ubránit činu, *oběť reagující pasivně*, u které nenalezneme známky vzdoru, ale pouze známky podřízení se pachateli a *oběť jednající racionálně*, u které najdeme znaky smíření, ale její následné reakce se budou odvíjet ze vzniklé situace, kdy se například pokusí o vyjednávání s pachatelem.⁸⁰ Třetí objekt je označován jako svědek a je jím osoba, jež má možnost zprostředkovaně poskytnout jakékoliv informace o daném činu a o jeho průběhu.⁸¹ Z věcného hlediska jde o nástroje, čili předměty co byly užity ke spáchání trestného činu. Může se jednat o věci, které byly užity k překonání nějaké překážky, jako například planžeta k odemčení dveří a zbraně, kterými jsou věci, které byly užity ke zdůraznění účinku činu, například střelná zbraň určená ke

⁷⁹ HOFMANOVÁ, Jiřina. *Behaviorální analýza: metoda sestavování kriminálního profilu pachatele*. Praha: Jaroslav Hofman, 2010, s. 62. ISBN 978-80-904379-0-6.

⁸⁰ Tamtéž, s. 97.

⁸¹ Tamtéž, s. 77.

spáchání vraždy. Mezi další objekty se řadí dopravní prostředky, prostředky k zamezení vzniku stop a prostředky k získání kontroly nad obětí trestného činu.⁸² Scénou spáchaného činu rozumíme místo, kde došlo ke spáchání činu a ke kontaktu pachatele a jeho oběti. Tzn., že scénou spáchaného činu může být více míst najednou, například v případě, kdy pachatel unesl osobu, kterou následně zavraždil, budou scénami místo, kde osoba byla unesena, kde byla držena a kde byla zavražděna.

Dalším pojmem behaviorální analýzy, je její obsahová náplň, která je tvořena třemi rámci. Teoretický rámec zahrnuje veškeré „poznatky o trestném činu a o jeho účastnících z oblasti kriminalistiky, kriminologie a právních a forenzních věd.“⁸³ Formální rámec je tvořen významnými informacemi a daty a zahrnuje zkušenosti kriminalistů a jejich znalostí teoretického rámce behaviorální analýzy. Posledním rámcem je rámec aplikační, jenž je spojován s radami a doporučeními.⁸⁴

4.1. Fiktivní modelový případ⁸⁵

Pro bližší představu je možné si vytvořit fiktivní modelový případ behaviorální analýzy. Pro jeho vytvoření je zapotřebí určit si základní příběh, ze kterého se budeme dále odvíjet.

Modelový případ: Prvotní informace znějí tak, že byla nalezena oběť bez známek života (muž 75 let, cca 175 cm, cca 70 kg), která byla napadena v parku pro in- linové brusle a jiné sportovní vyžití, sloužící též k průchodu mezi dvěma obcemi. Dle prvotních informací byla oběť na cestě z pošty, kde si vyzvedávala důchod a cestou přes park si zkracovala cestu ke svému domovu a během ní telefonovala se svou dcerou přes mobilní telefon. Při této cestě byla napadena pachatelem (muž, přibližně 25 let, cca 190 cm, střední postavy, světlá pleť, tmavé vlasy, husté vousy) a to tak, kdy pachatel šel v opačném směru proti oběti, kdy na úrovni oběti zastavil a dožadoval se po ní vydání finanční hotovosti pod pohrůžkou násilí. Oběť tuto výzvu odmítla a chtěla pokračovat dál v chůzi, jak vyplývá z výpovědi dcery, která byla nepřímým svědkem na telefonu. Pachatel proto napadl oběť uchopením za rameno a pod pohrůžkou použití násilí a nože, chtěl oběť donutit vydat peněženku s finanční hotovostí ve výši 17 tisíc korun.

⁸² HOFMANOVÁ, Jiřina. *Behaviorální analýza: metoda sestavování kriminálního profilu pachatele*. Praha: Jaroslav Hofman, 2010, s. 78. ISBN 978-80-904379-0-6.

⁸³ Tamtéž, s. 71.

⁸⁴ Tamtéž, s. 72.

⁸⁵ Tamtéž, s. 301-312.

Oběť toto odmítla a začala klást odpor. Dvěma bodnými ranami nožem znemožnil pachatel jakoukoliv obranu oběti, vytrhl jí peněženku, pohodil nůž do trávy a následně utekl směrem, ve kterém byl obětí prvotně spatřen. Po útoku oběť upadla do bezvědomí, následkem zranění na temeni hlavy způsobeného pádem na obrubník chodníku, po zasazení bodných ran, a i přes rychlý zásah rychlé záchranné služby, kterou přivolal svědek bydlící v blízkosti místa činu, spolu s policií, oběť zemřela.

1) Určení objektů behaviorální analýzy a znaky spáchaného skutku

Nejdříve je důležité zjistit objekty, jejichž identifikační znaky je nutné zjistit. Prvním znakem je oběť, zmiňovaný 75letý muž. Dále způsob, jakým byl čin spáchán, kdy pachatel chtěl donutit oběť pod pohrůzkou násilí – použití nože vydat peněženku, následně oběť napadl a způsobil dvě bodné rány nožem a odcizil peněženku. Místem scény je park, v němž byla oběť nalezena. Charakteristika případu tedy bude: případ je neobjasněným skutkem, kdy zde byla motivace pachatele pro získání finanční hotovosti a spáchán byl násilný útok na oběť – útok s bodnou zbraní (nůž). Oběť následně vážným zraněním podlehla. V modelovém případě nalezneme jednu scénu deliktu, a to park, ve kterém se trestný čin odehrál. Mezi pachatelem a obětí činu není žádný vztah.

2) Určení způsobu spáchání činu pachatele a jeho cíle

Nyní zjistíme dílčí činnost pachatele. Pachatel napadl oběť v parku určeném pro in-line brusle a jiné sportovní vyžití. Pachatel pohrozil oběti použitím násilí, napadl oběť, a to i následně bodnými ranami nože a ponechal oběť na místě činu, která po útoku upadla a způsobila si zranění hlavy a následně místo činu opustil.

3) Prostředky použité k násilí, ke spáchání činu

Pachatel nejprve hrozil oběti použitím násilí (použitím nože), kterým následně oběť několikrát bodnul.

4) Určení místa činu a jeho popis

Určení počtu míst činu. V tomto případě se jedná o jediné místo činu, nacházející se v parku pro in-linové bruslení a jiné sportovní užití. Místem činu je park nacházející se na severním okraji obce, sloužící pro in-liniové brusle a jiné sportovní vyžití. Park je poměrně rozlehlým, v blízkém okolí se nachází dva rodinné domy a je obyvateli užíván i ke spojení mezi obcí a obcí vedlejší, kde se nachází pošta, obchody a obecní úřad s rozšířenou působností. Na místě činu se v době útoku nacházela oběť a pachatel. Na místě činu nalezneme na zemi krvavou

stopu, která vznikla následkem pádu oběti po úderu do hlavy oběti a následkem bodných ran.

5) *Popis zranění oběti*

Oběť utrpěla tříštivou frakturu na temeni hlavy s následkem krvácení a otřesu mozku nastalého poté, co oběť upadla na zem a také krvácení po dvou zásazích nožem, kdy se bodné rány nacházely v oblasti břicha. První bodná rána se nacházela v nadbříšku, kde se poté objevilo krvácení do dutiny břišní následkem této rány a druhá bodná rána se nacházela v suprapubické krajině, tj. středním podbříšku nacházející se v dolním pásu břicha.⁸⁶

6) *Zajištění stop a informací*

Pachatel napadl oběť v parku – nepřímá svědkyně – dcera oběti – která v době činu hovořila s otcem a následně slyšela hovor pachatele s obětí i následný útok na oběť. Telefon oběti nalezen u oběti na zemi s probíhajícím telefonním hovorem se svědkyní. Očitý svědek, který v době útoku koukal z okna, celý útok ze vzdálenosti 50 metrů viděl a zavolal Policejní hlídku s rychlou záchrannou službou. Prověřením zjištěno, že z okna svědka nacházející se v prvním patře rodinného domu lze přehledně vidět na místo činu. Pachatel užil pohružky použití nože, který následně odhodil do trávy-zajištění nalezeného nože v travním porostu na pravé straně od místa činu, zajištění DNA. Nutné zhlédnutí kamerových záznamů na nedaleké zastávce ve směru útoku pachatele a kamerových záznamů nacházejících se na poště, kde se před činem oběť nacházela-výslech zaměstnankyně pošty.

7) *Charakteristika oběti*

Aktuální známá charakteristika oběti: muž 75 let, cca 175 cm, cca 80 kg. Poslední činností oběti byla cesta domů po vyzvednutí důchodu na poště ve vedlejší obci. Oběť se obvykle přemísťovala pěšky či MHD. Oběť můžeme stanovit jako agresivně reagující, vzhledem k tomu, že kladla odpor.

8) *Charakteristika pachatele*

Pachatelem v modelovém případě je muž, jehož popis poskytl svědek nacházející se v rodinném domě v okně, který se nachází naproti místu činu (ve

⁸⁶ ŠPINAR, Jindřich a Ondřej LUDKA. *Propedeutika a vyšetřovací metody vnitřních nemocí*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2013, s.111. ISBN 978-80-247-4356-1.

vzdálenosti 50 metrů). Dle popisu se jedná o pachatele mužského pohlaví, 20-30let, světlé pleti, tmavých vlasů, s hustými vousy.

9) Prověrka výpovědi na místě

Během prověrky výpovědi na místě svědek detailně popíše okolnosti události tak, jak o nich vypovídal při výslechu a poukáže na místa a objekty, které jsou spojeny s činem. V našem případě se bude jednat o poukázání místa, kam byla hozena zbraň – nůž, na směr, ze kterého pachatel a oběť přišli, stejně tak na směr, kterým pachatel opustil místo činu.

10) Behaviorální rekonstrukce

Následně provedeme behaviorální rekonstrukci jednání pachatele na místě činu. Behaviorální rekonstrukcí rozumíme metodu, během které je postupně specifikován průběh páchaní trestného činu, a to včetně všech časových a kauzálních vztahů a také jsou zde dále upřesňovány znaky objektů behaviorální analýzy. Oběť si pachatele jdoucího v protisměru pravděpodobně všimla, necítila se však ohrožena. Pachatel neměl na výběr jiné oběti, v době činu se na místě žádná jiná osoba nenacházela. Oběť nechtěla s pachatelem jednat, odmítla mu peněženku vydat a z tohoto důvodu byla pravděpodobně pachatelem napadena. Ze zjištěných informací je známo, že se oběť snažila pachateli bránit.

11) Interakce oběti a pachatele

Oběť odmítla s pachatelem spolupracovat. To pachatele podnítilo k útoku.

12) Provedeme rekonstrukci průběhu zranění oběti.

V našem případě nejprve došlo k napadení a ke dvěma bodným ranám nožem.

13) Stanovení diagnostiky chování pachatele

Pachatel navázal kontakt s obětí v parku. Pod pohrůžkou násilí chtěl z oběti vymámit finanční obnos. Po odporu oběti použil násilí (zejména užití bodné zbraně), jehož následkem byla smrt oběti.

14) Určíme význam důkazů

Nůž s DNA – přímý důkaz, svědectví – vysoce pravděpodobná informace vzhledem ke shodujícímu se popisu pachatele, svědectví dcery-vysoce pravděpodobná informace vzhledem k faktu, že celý průběh slyšela prostřednictvím probíhajícího hovoru. Svědectví zaměstnankyně pošty a kamerový záznam z okolí pošty – doprovodný důkaz. Kamerový záznam ze zastávky, na kterém se objevila osoba odpovídající popisu pachatele-nepřímý důkaz.

15) Charakteristika oběti zpracované v modelové formě

Při které užijeme znaků osobnosti a chování oběti, mající význam pro konkrétní způsob spáchání činu.

16) Upřesnění charakteristiky pachatele

Zpracování modelu pachatele se znaky jeho osobnosti a způsobu chování. Pachatelem je muž ve věku kolem 25-30 let, vysoký cca 190 cm, světlé pleti. Modus operandi pachatele: násilný útok, jehož intenzita se zvyšovala po odporu oběti, pohružka bodnou zbraní a násilím, následné užití bodné zbraně a násilí.

5. Vymezení trestného činu

Pro užití forenzní psychologie je důležité uvědomit si, co tedy trestný čin je a kdo může být pachatelem trestného činu. O pachateli trestného činu se zmíním v následujících kapitolách. V této kapitole se zaměřím na samotný trestný čin. K tomu, aby se mohla forenzní psychologie užít, je třeba ujasnit si, co vlastně myslíme trestným činem. K tomuto ujasnění je možné použití ustanovení trestního zákoníku zákona č. 40/2009 Sb. V tomto zákoně je v § 13 stanoveno, že „*Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“⁸⁷ Z toho vyplývá, že trestným činem musí být nějaké jednání, které je protiprávní a je v rozporu se zákonem a tento rozpor spočívá ve společenské škodlivosti. Ve zvláštní části trestního zákoníku je výslovně označeno, že se jedná o trestný čin. Trestný čin je určen specifickými znaky, které se v praxi nazývají znaky skutkové podstaty trestného činu.

Skutková podstata trestného činu je složena ze 4 základních obligatorních znaků a pokud není jeden z těchto znaků naplněn, nejedná se o trestný čin. Mezi znaky zahrnujeme subjekt, subjektivní stránku, objekt, objektivní stránku. Prvním znakem je *subjekt trestného činu*, kterým označujeme pachatele trestného činu, jímž se budu zabývat v 6 kapitole této práce.

Druhým znakem je *subjektivní stránka*, která je určitou charakteristikou vnitřního a psychického vztahu pachatele neboli subjektu, k danému protiprávnímu jednání. Obligatořním znakem subjektivní stránky je zavinění. Zavinění má dvě formy, a to úmysl a nedbalost. Toto rozdělení je důležité pro následné určení, zda se jedná o trestný čin a jaký trest za něj bude stanoven. „*Úmysl (latinsky označovaný jako dolus) představuje složku vědění a složku volní*

⁸⁷ Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

*směřující k uskutečnění určitých skutečností zakládajících trestný čin.*⁸⁸ Úmysl jako forma zavinění je důležité rozdělit na úmysl přímý a nepřímý. Přímý úmysl tu bude v případě, kdy pachatel trestného činu věděl, že daným způsobem, který je uveden v zákoně, poruší či ohrozí zákonem chráněný zájem a chtěl, aby takové porušení či ohrožení nastalo. Oproti tomu nepřímý úmysl nastane, pokud pachatel věděl, že daným chováním porušení nebo ohrožení zájmu chráněného zákonem způsobit může a v případě, že by je způsobil, s tím byl srozuměn. U úmyslu je tedy pachatel smířen s následkem jeho jednání. Druhou formou zavinění je nedbalost, tu můžeme charakterizovat § 16 trestního zákoníku, kde je stanoveno, že trestný čin je spáchán z nedbalosti, pokud pachatel „*věděl, že může způsobem v zákoně uvedeným porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí*“⁸⁹, toto označujeme jako vědomou nedbalost. Naopak nevědomá nedbalost je charakterizována stejným § 16, ale vymezena je tak, že pachatel „*nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl.*“⁹⁰

Třetím znakem skutkové podstaty je *objekt*. Objekt trestného činu je určitým zvláštním znakem skutkové podstaty, a to vzhledem k tomu, že má klíčový význam pro skutkovou podstatu a je základním hlediskem pro systematiku zvláštní části trestního zákoníku.⁹¹ V souvislosti s tím vyplývá, že objektem jsou určité společenské vztahy, hodnoty, které jsou chráněny zákonem. Podle stupně obecnosti se rozlišuje objekt obecný, který je charakterizován jako souhrn nejdůležitějších zájmů a hodnot, které jsou chráněny trestním zákonem, druhový objekt charakterizovaný společnými rysy individuálních objektů jednotlivých trestných činů a individuální objekt, kterým je každý jednotlivý zájem chráněný zákonem, z toho důvodu je individuální objekt nezbytným znakem skutkových podstat. Pro lepší pochopení nyní uvedu příklady jednotlivých druhů objektů. Obecným objektem může být například zdraví nebo život, objektem druhovým osobní svoboda člověka a individuálním objektem je například zájem na ochraně zdraví člověka.

⁸⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges), s. 229. ISBN 978-80-7502-236-3.

⁸⁹ § 16, Zákon č.40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů,

⁹⁰ § 16, Zákon č.40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁹¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges), s. 166. ISBN 978-80-7502-236-3.

Čtvrtým a neméně důležitým znakem skutkové podstaty je *objektivní stránka trestného činu*. Charakteristickými znaky objektivní stránky jsou jednání, následek trestného činu a příčinný vztah mezi jednáním a následkem. Jednání je jakýmsi projevem vůle a spočívá v konání i opomenutí. Ke spáchání trestného činu není tedy nutné pouze něco konat, ale je zde i možnost opomenutí nějaké zákonné povinnosti. Jednání jako takové má dvě složky, a to složku vnitřní, která je tvořena samotnou vůlí a složkou vnější, která je projevem vůle. Podle jednání proto rozlišujeme trestné činy komisivní a omisivní. Komisivní trestný čin je spáchaný jednáním, tedy nějakou činností. Jsou trestné činy, které je možné spáchat pouze konáním, a to například trestný čin vyzvědačství podle § 316, který je spáchaný vyzvídáním utajovaných informací.⁹² Oproti tomu omisivní trestné činy jsou spáchány opomenutím a je možné je dále dělit na pravé omisivní trestné činy a nepravé omisivní trestné činy. Pravým omisivním trestným činem je kupříkladu nepřekežení trestného činu a nepravým omisivním trestným činem je neposkytnutí potřebných léků, kterým může být způsobena smrt.

V rámci forenzní psychologie je nejčastěji zkoumána právě objektivní stránka trestného činu, a to vzhledem k tomu, že je zde právě spojitost jednání a následku. Příkladem užití forenzní psychologie může být zkoumání jednání pachatele trestného činu vraždy. Je zde možné zjišťovat, co pachatele vedlo ke spáchání trestného činu, zda toto spáchání bylo ovlivněno další skutečností jako například rodinnými vztahy nebo průběhem dětství pachatele, ale i to, zda oběť nedala pachateli důvod k jeho jednání, tímto se ale zajímá výše zmiňovaná viktimologie.

V neposlední řadě, bych zde ráda v této kapitole zmínila i druhy trestných činů. V České republice jsou trestné činy děleny podle § 14 trestního zákoníku na přečiny, zločiny a zvlášť závažné zločiny. Zvlášť závažný zločin je jakousi podkategorií zločinů. Přečin je v § 14 trestního zákoníku definován jako „*Všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let*“. Zločin je vymezen v tomtéž paragrafu negativně: „*Všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny*“ „*Zvlášť závažným zločinem jsou úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně*

⁹² JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges), s. 178. ISBN 978-80-7502-236-3.

*deset let.*⁹³ Toto však není jediná dostupná kategorizace trestných činů. Další se zabývá zvláštní část trestního zákoníku v § 140 - § 418, kde jsou trestné činy rozděleny podle objektu, který postihují či jen ohrožují. Jedná se o trestné činy proti životu a zdraví, proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství, proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, proti rodině a dětem, proti majetku, trestné činy hospodářské, obecně nebezpečné, trestné činy proti životnímu prostředí, proti České republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci, proti pořádku ve věcech veřejných, proti branné povinnosti, trestné činy vojenské, trestné činy proti lidskosti, proti míru a válečné trestné činy.

5.1. Trestný čin vraždy

V rámci tématu této diplomové práce jsem se rozhodla blíže specifikovat trestný čin vraždy, a to proto, že forenzní psychologie se sice užívá i v jiných případech trestných činů, ale mně přijde nejvíce zajímavé využití forenzní psychologie při vyšetřování trestných činů vražd, kdy *„forenzní psychologie studuje zejména subjektivní okolnosti vražd.*⁹⁴ Trestný čin vraždy je zařazen ve zvláštní části trestního zákoníku v hlavě I., dílu prvním, označeném jako Trestné činy proti životu. Trestný čin vraždy je konkrétně definován v ustanovení § 140. *„Kdo jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na deset až osmnáct let (odst. 1) a Kdo jiného úmyslně usmrtí s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, bude potrestán odnětím svobody na dvanáct až dvacet let. (odst. 2)*⁹⁵ Jak jsem již dříve zmiňovala, trestné činy je možné spáchat konáním či opomenutím. V případě vraždy je tedy možné spáchání činu jak konáním, tak opomenutím.

Podle Listiny základních práv a svobod čl. 6 má každý právo na život a nikdo nesmí být zbaven života. I když by se zdálo, že je toto právo neomezitelné, opak je pravdou. V rámci trestního práva je možné uvést hned několik případů, kdy je možné toto právo omezit. Těmito případy jsou především krajní nouze, nutná obrana a oprávněné použití zbraně.

⁹³ Zákon č.40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 197. ISBN 978-80-7380-461-9.

⁹⁵ Zákon č.40/2009 Sb. trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

5.1.1 Typologie trestného činu vraždy

Trestný čin vraždy je možné ještě dále rozdělovat podle stanovené typologie. Tu je možné brát z pohledu kriminalistiky či z pohledu motivace konkrétního pachatele čili forenzní psychologie. Z pohledu motivace je důležité zjistit, z jakého důvodu čin spáchal. Motivací se zabývají jak psychologové konzultanti, tak soudní znalci z oboru forenzní psychologie. Během zkoumání mohou pracovat pouze s informacemi z „místa činu, výběru oběti, způsobu vraždy, použitých nástrojů, chování pachatele po činu.“⁹⁶ Z tohoto důvodu je zkoumání obtížným procesem.

Tabulka č. 1: *Registrované trestné činy v České republice*

Registrované trestné činy v České republice			
ROK	Registrované činy	z toho vraždy	z toho objasněno
2010	313 387	173	156
2011	317 177	173	148
2012	304 528	188	175
2013	325 366	182	165
2014	288 660	160	135
2015	247 628	155	135
2016	218 162	136	127
2017	203 303	146	138
2018	192 405	116	104
2019	199 221	216	128

Zdroj: Policie České republiky

Z pohledu forenzní psychologie je nutné se zaměřit na určitá schémata, díky kterým je možné definovat motivaci pachatelů k trestnému činu vraždy. Jedná se o příčiny trestného činu, náběhovou fázi trestného činu, iniciační fázi trestného činu, realizační fáze trestného činu, fáze vypořádání se s následky trestného činu a fáze resocializace.⁹⁷

Kromě pohledu forenzní psychologie, zde existuje ještě *pohled kriminalistický*. Kriminalistické publikace dělí vraždy dle způsobu spáchání a podle motivu ke spáchání.⁹⁸ Způsob spáchání vraždy se rozlišuje podle obecných znaků a znaků speciálních. Mezi speciální znaky řadíme stupeň připravenosti pachatele, který se určuje například podle toho, zda si vyhlédl svou oběť, opatřil zbraň či připravil podmínky k různým okolnostem, které vyloučí trestný čin vraždy, při vyšetřování jako příklad, kdy pachatel napíše dopis na rozloučenou,

⁹⁶ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 70. ISBN 978-80-7367-236-2.

⁹⁷ *Problémy – forenzní – psychologické analýzy motivácie trestného činu*. In: Kriminalistika a jej význam pre rozvoj bezpečnostných disciplín. Zborník materiálů z vedeckého seminára konaného dňa 16. 3. 1994. - Bratislava: Akadémia PZ SR, 1994. - s. 172-178

⁹⁸ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 62. ISBN 978-80-7367-236-2.

aby tak „nafingoval“ sebevraždu jeho oběti a znesnadnil tím vyšetřování a jeho následné dopadení. Z této definice vyplývá, že se jedná o *vraždu připravenou*. *Nepřipravenou vraždou* se rozumí útok, jenž následuje prakticky ihned poté, co se pachatel rozhodne, že oběť usmrtí. Neplánuje si mezitím místo, kde oběť usmrtí, ani prostředky jakými to provede. Vše je reakcí na momentální situaci. Dalším znakem je použití zbraně, podle které se vraždy dělí na *vraždy beze-zbraně* a *vraždy s použitím zbraně*. Vraždou beze-zbraní se rozumí vražda, kdy je oběť zavražděna pouhou silou pachatele. Jedná se o utopení, uškrcení nebo otrávení. V případě vraždy s použitím zbraně je možné se rozdělit právě ty zbraně, které slouží ke spáchání činu. „*Nejčastějším vražedným nástrojem jsou bodnořezné nástroje, sečné nástroje, střelné zbraně, škrtidla, předměty pracovní a domácí potřeby, jiné předměty.*“⁹⁹ Mezi znaky vraždy dle kriminalistického pohledu zahrnujeme i volbu způsobu usmrcení oběti. To, jakým způsobem je oběť usmrcena, vypovídá mnohé o pachateli. Dle soudního lékařství se rozlišuje mechanický způsob usmrcení - př. bodné rány-nožem, fyzikální způsob usmrcení – užití elektrického proudu k usmrcení, chemické a fyzikálně-chemické způsoby- užití jedu, biologický způsob usmrcení – cílené neposkytnutí potřebných léků. Poslední znakem vražd jsou způsoby utajení vražd spočívající v ukrytí těla, přemístění mrtvol, zničení stop a rozčtvrcení mrtvol.¹⁰⁰ Tyto způsoby mají zhoršit, či úplně znemožnit identifikaci oběti nebo možnost nalezení pachatele.

5.1.2. Typologie vražd dle různých pohledů

a) dle motivačního pozadí vražd dle J. Záhorské

Vraždy v rodině-dle J. Záhorské patří k nejvíce páchaným vraždám na území republiky, především díky motivačnímu pozadí vraždy, kdy dochází k dlouhodobým konfliktům mezi pachatelem a obětí (manželi, rodiči a dětmi, příbuznými apod.), které postupně gradují až ke spáchání činu. Tyto činy bývají páchány brutálním způsobem, v němž se odráží již zmiňovaný konflikt mezi účastníky trestného činu. Vraždy v rodině je možné na základě působení forezních psychologů charakterizovat určitými poznatky z let působení a zkušeností. Příkladem takových poznatků může být například výňatek z publikací slovenského soudního znalce zabývající se forezní psychologií A. Heretika.

⁹⁹ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s.65.ISBN 978-80-7367-236-2.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 67.

„Podle A. Heretika se tyto skutky odehrávají zpravidla v ložnici, pokud je vrahem muž-ten používá ke spáchání činu různé prostředky. Když vraždí žena, nejčastějším místem činu bývá kuchyně a vražedným nástrojem kuchyňský nůž, který je nejbliž po ruce.“¹⁰¹ Znalec z oblasti forenzní psychologie má v takovémto případě úlohu určení věrohodnosti výpovědí jak pachatelů, tak svědků. Veškeré informace o osobách zjišťuje z emočních reakcí osoby a jeho chování ve vyšetřovací fázi.

Tabulka č. 2: *Vraždy v rodině*

Vraždy v rodině			
ROK	Počet	z toho objasněno	objasněno v %
2010	100	96	96,0
2011	108	98	90,7
2012	104	102	98,1
2013	103	100	97,1
2014	78	71	91,0
2015	86	78	90,6
2016	74	69	93,2
2017	80	77	96,3
2018	65	62	95,4
2019	74	74	100

Zdroj: Policie České republiky

Vraždy s majetkovou motivací-tyto vraždy se vyznačují tím, že usmrcení druhého není primárním zájmem pachatele. Jeho primárním zájmem je získání finanční hotovosti a vražda je pouhým prostředkem vedoucím k cíli. Na rozdíl od vraždy v rodině zde nenalezneme jednání založené na silných emocích způsobených konflikty mezi pachatelem a obětí. J. Hofmanová ve svém díle *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů* doporučuje, aby zde byla přítomnost psychologů a konzultantů již od začátku trestního řízení, a to především proto, že jsou schopni objasnit motiv pachatele, a to je důležité v případech, kdy pachatel činu není znám. U takovýchto vražd je neznámá totožnost pachatele poměrně častým jevem.

¹⁰¹ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 74. ISBN 978-80-7367-236-2.

Tabulka č. 3: *Vraždy s majetkovou motivací*

Vraždy s majetkovou motivací			
ROK	Počet	z toho objasněno	objasněno v %
2010	20	18	90,0
2011	11	9	81,8
2012	18	17	94,4
2013	11	10	90,9
2014	15	12	80,0
2015	7	5	71,4
2016	9	8	88,9
2017	6	6	100
2018	6	4	66,7
2019	12	11	91,7

Zdroj: Policie České Republiky

Vraždy se sexuálním motivem-k vraždám dochází povětšinou na základě sexuálního motivu pachatele, ale jsou možné i případy, kdy motivem není samotný styk. Ke smrti oběti dochází před samotným stykem, během něho, ale i po něm. Na rozdíl od trestného činu znásilnění není vražda se sexuálním motivem často se vyskytující. Během vyšetřování vražd je důležité, aby byl odborník z oblasti forenzní psychologie přizván již při zahájení vyšetřování. Díky jeho znalostem je následně možné určit v případě neznámého pachatele profil vraha, který pomůže k následnému dopadení. Psychologický profil vraha bude sestaven například na základě svědeckých výpovědí, charakteristiky oběti a podpůrně na základě ohledání místa činu, při kterém se psycholog bude soustředit na polohu oběti, její zranění, místo činu.

Tabulka č. 4: *Vraždy se sexuálním motivem*

Vraždy se sexuálním motivem			
ROK	Počet	z toho objasněno	objasněno v %
2010	1	1	100
2011	4	4	100
2012	1	1	100
2013	1	1	100
2014	2	1	50
2015	2	2	100
2016	1	1	100
2017	0	0	0
2018	1	1	100
2019	0	0	0

Zdroj: Policie České Republiky

Posledním typem vraždy podle J. Hofmanové je *nájemná vražda*, jejíž výskyt v České republice není příliš častý. Znovu je zde důležité určit věrohodnost výpovědí, především proto, že svědci, a i samotní pachatelé, se bojí o svůj život, a proto mnohdy není věrohodnost prokázána.

b) dle počtu obětí vraždy

(Vražda-definice vraždy je vymezena výše na str. 35 této diplomové práce.)

Vícenásobná vražda, vícenásobnou vraždou rozumíme vraždu, při níž má pachatel svým jednáním na svědomí více obětí. Na základě forenzní psychologie dělíme vícenásobnou vraždu na tři kategorie. Do těchto kategorií se řadí vražda spáchaná masovým vrahem, vražda spáchaná sériovým vrahem, vražda spáchaná vrahem na tzv. vražedné vlně.

Vražda spáchaná masovým vrahem (mass killer), tato vražda bývá popisována jako vražda 4 a více osob během jednoho jednání pachatele, za stejných událostí bez uplynutí výrazného času mezi spácháním. Standardně je tedy na jednom místě zavražděno více obětí během jedné události.¹⁰² Jako příklad českého masového vraha můžeme uvést Olgu Hepnarovou, která je označována za nejhorší masovou vražedkyni na území České republiky. V roce 1973 najela nákladním autem na chodník, na kterém usmrtila 8 lidí, a dalších 12 zranila. Za tento čin byla odsouzena k trestu smrti a roku 1975 byla popravena. Motivem pro její čin bylo prý potrestání společnosti, vyrovnání si účtů s ní.¹⁰³

Vražda spáchaná sériovým vrahem (serial killer), „Za sériovou vraždu považujeme spáchání série dvou nebo více vražd jedním nebo více pachateli během odlišných akcí.“¹⁰⁴ Je zde důležité, aby vražda byla spáchaná jedním, či více pachateli na jedné či více obětí, při rozdílných událostech bez časové návaznosti. O sériových vražích na světě panuje spousta mýtů, které jsou podpořeny neznalostí problematiky. Prvním nejčastějším mýtem je, že sérioví vrazi jsou pouze v Spojených státech amerických. Je to absolutní nepravdou, jelikož po celém světě, ve všech zemích nalezneme sériové vrahy, a to včetně České republiky. Na našem území však není této problematice věnována přílišná pozornost, jako je právě například v Americe. Druhým mýtem je, že sériovým vrahem může být pouze nadprůměrně inteligentní jedinec. Je založen především na tom, jak sériové vrahy prezentují scénáristi a spisovatelé.¹⁰⁵ Sérioví vrazi dosahují průměrné hodnoty IQ 98,7. Sériových vrahů je na světě opravdu mnoho, ale nyní pouze krátce uvedu příklad českého sériového vraha, který zasáhl v roce 2014 svými činy celou Českou republiku, a vyvolal na několik měsíců veřejnou

¹⁰² *Serial Murders*. [online][cit. 2020-02-26] Dostupné z: <https://www.fbi.gov/stats-services/publications/serial-murder>

¹⁰³ *Masoví vrazi v ČR*. [online][cit. 2020-02-26] Dostupné z: [www.serialkillers.cz/masovi-vrazi-v-](http://www.serialkillers.cz/masovi-vrazi-v-cr)

cr

¹⁰⁴ DRBOHLAV, Andrej. *Psychologie sériových vrahů: 200 skutečných případů brutálních činů sériových vrahů současnosti*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada), s. 15 ISBN 978-80-247-4371-4.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 17.

paniku a strach, především o osoby vykonávající povolání taxikáře. Jedná se Davida Virguláka, tzv. „Vraha taxikářů“, který během cca tří měsíců zavraždil v okolí Prahy tři muže, kteří vykonávali povolání taxikáře. Jeho motivem k těmto vraždám bylo získání finančního majetku, a to zejména na opatření drog, na kterých byl závislý.¹⁰⁶ Z pohledu J. Hofmannové bychom těmto vraždám mohli dát i přídomek vraždy s majetkovou motivací, které charakterizuje ve své knize Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů.

Vražda spáchaná záchvatovým vrahem/vrahem na vražedné vlně (spree killer), v české terminologii můžeme narazit na různé označení tohoto typu vraha, především záchvatový vrah-podle A. Drbohlava a vrah na vražedné vlně-dle L. Čírtkové „Záchvatový vrah páchá své zločiny v jednom spojitém (krátkém) časovém intervalu a v ohraničené lokalitě, místa činu jsou však odlišná.“¹⁰⁷ Po spáchání vražd se pachatel sám od sebe „zastaví“ a již nepokračuje ve vraždění. Všechny tyto vraždy je nutné brát jako jedno ucelené jednání, které má začátek a konec.¹⁰⁸ Příkladem vraždy spáchané záchvatovým vrahem je možné uvést příběh amerického záchvatového vraha Williama Balfoura, který roku 2008 zavraždil použitím střelné zbraně tři členy rodiny zpěvačky Jeniffer Hudson, a to švagra, jeho matku a synovce zpěvačky. Jako důvod svého činu uvedl, že byl našťvaný, že se jeho žena chce rozvádět a že se zamilovala do někoho jiného, a proto zavraždil tyto tři osoby. Souvislost se zpěvačkou proto byla pouze náhodou.¹⁰⁹

K termínům záchvatového a sériového vraha nepochybně patří i pojem periody „cooling off“, jež je podstatný, při jejich rozlišení. „Cooling off“¹¹⁰ „můžeme obecně vyjádřit jako čas na rozmyšlení dalších činů, emocionální vychladnutí a přerušování série v čase.“

c) dle stupně připravenosti vražd

Vraždy připravené jsou typem vražd, které jsou předem, již delší dobu promyšlené. Přípravou vraždy se rozumí vytipování oběti, příprava zbraní a jiných nástrojů, vybrání místa činu, promyšlení způsobů, jak ztížit identifikaci a zajištění

¹⁰⁶ David Virgulák. [online][cit. 2020-02-24] Dostupné z: <https://www.serialkillers.cz/david-virgulak>

¹⁰⁷ Kdo je sériový vrah? [online][cit.2020-02-25] Dostupné z: http://seriovivrazi.cz/kdo_je_seriovy_vrah/

¹⁰⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 199. ISBN 978-80-7380-461-9.

¹⁰⁹ Wiliam Balfour [online]. [cit. 2020-02-17]. Dostupné z: <https://murderpedia.org/male.B/b/balfour-william.htm>

¹¹⁰ DRBOHLAV, Andrej. *Psychologie sériových vraždů: 200 skutečných případů brutálních činů sériových vraždů současnosti*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada), s. 15. ISBN 978-80-247-4371-4.

alibi na dobu činu. U připravených vražd tudíž dochází k navození ideálních podmínek pro pachatele a čin.¹¹¹

Vraždy předem nepřipravené, jsou definovány jako činy, které nejsou předem promyšlené a bývají spáchány bezprostředně či krátce po tom, co se pachatel rozhodne oběť usmrtit. Jedná se o vraždy v afektu a o vraždy, kdy sice byla známa oběť, ale pachatel se k činu nijak nepřipravoval, pouze si řekl, že oběť zavraždí. Typickým případem vražd předem nepřipravených jsou vraždy v rodině. Vraždy bývají tedy páčány v nevýhodných podmínkách pro pachatele a po jeho dopadení je možné důvodně předpokládat, že se k činu přizná.

5.2. Fáze trestného činu sériové vraždy

Trestný čin vraždy má 7 fází vraždy, které jsou popsány v knize A. Drbohlava Psychologie sériových vrahů.

První fází, je *prvotní proces*, kdy se pachatel začne uzavírat do svého vlastního, uměle vytvořeného světa. Není schopen ubránit se svým představám a fantaziím, a proto začíná vše, co si vymyslel, realizovat v reálném světě. Povětšinou se při páčání drží svých představ. Druhou fází je *fáze vyhledávací*, kdy pachatel hledá svou oběť a pozoruje ji. K tomu, aby si oběť vyhlédl, často navštěvuje stejná místa. Třetí fází, *fází oponování*, pachatel využívá k překvapení oběti, aby nebyla schopna se bránit. Proto útočí nečekaně, kdy oběť přepadne, zatahne do domu a tam ji usmrtí. V případě vraždy v domě, který si předem vrah vyhlédl, jsou i tací vrazi, kteří po vraždě ještě několik dní bydlí v domě, kde byla vražda spáchána. Dokazují si tím jakousi nadvládu nad obětí a realizují své představy. Následuje čtvrtá fáze vraždy, *ukořistění*, při které se vrah uspokojuje již pouze tím, že pronásleduje oběť a sleduje její zděšení. Nastává ve chvíli, kdy žena, která stopuje po cestě domů, jelikož jí ujel poslední autobus, nasedne do auta a po chvíli od nástupu zjistí, že jsou dveře zamčeny a že trasa, kterou se vydávají, není trasou, po které by běžně jela domů. *Vražedný akt* je pátou fází vraždy, při které pachatelé v různých případech užívají povětšinou stejný způsob usmrcení. Způsob usmrcení a samotná činnost pak u pachatelů simuluje požitek ze sexuálního aktu a pachatel tak plně dosahuje svých představ. Následují šestá a sedmá fáze, které spočívají v *trofeismu* a *skleslosti po spáchání činu*. Při trofeismu si pachatel po spáchání vraždy odnese jakoukoliv věc z místa činu, která patřila oběti, v některých případech si trofej vezme přímo z těla oběti.

¹¹¹ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 63. ISBN 978-80-7367-236-2.

6. Pachatel trestného činu z pohledu trestního práva

„Pachatelem trestného činu je, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná.“¹¹²

„Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepříčetnost, omyl, anebo proto, že jednala v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sama nejednala nebo nejednala zaviněně. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil takové osoby, která nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky předpokládané zákonem; v těchto případech není vyloučena trestní odpovědnost takové osoby za jiný trestný čin, který tímto jednáním spáchala.“¹¹³

V § 22 odst. 2 trestního zákoníku je vyjádřeno nepřímé pachatelství, které vymezím následně. Nyní se budu zabývat charakteristikou pachatele. Z výše uvedených paragrafů vyplývá, koho za pachatele považuje trestní právo. Vzhledem k trestným činům je pachatel jedním ze znaků skutkové podstaty trestného činu, a to obligatorním znakem označeným jako subjekt trestného činu. V českém právu se za pachatele považuje fyzická osoba splňující znaky uvedené zákonem, ale i osoba právnická, která se subjektem trestného činu stala na základě zákona 418/2011 Sb., o odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Pachatelem trestného činu je pachatel, který dokonal trestný čin, ale i ten, jehož trestný čin skončil ve fázi pokusu či přípravy, pokud zákon stanoví, že je trestná, jak vyplývá z § 22,1 trestního zákoníku.

Pachatelem trestného činu na našem území je osoba, jež splňuje znaky uvedené ve zmiňovaném § 22 trestního zákoníku a zároveň, splňuje tzv. obecné znaky trestného činu. Obecnými znaky trestného činu jsou věk, příčetnost a rozumová a mravní vyspělost.¹¹⁴

V rámci objasnění pojmu pachatel je nutné, abych alespoň okrajově vymezila i pojem nepřímý pachatel. *„Nepřímý pachatel je pojem spočívající v úmyslném spáchání trestného činu prostřednictvím osoby, která za takový čin není trestně odpovědná (živý nástroj).“¹¹⁵* Již výše jsem uváděla znění § 22 odst. 2, dle kterého je nepřímým pachatelem osoba, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku nebo nepříčetnost, pro omyl, proto, že jednala v nutné obraně,

¹¹² § 22 odst. 1, Zákon č. 40/2009 trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹¹³ § 22 odst. 2, Zákon č. 40/2009 trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁴ JELÍNEK, Jirí. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges), s. 198 ISBN 978-80-7502-236-3.

¹¹⁵ *Nepřímé pachatelství*. [online][cit.2020-02-27] Dostupné z: <https://www.bcak.cz/slovník-pravnich-pojmu/neprime-pachatelstvi/>

krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, proto, že sama nejednala, proto, že nejednala zaviněně, popř. nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky zákonem předpokládané.¹¹⁶ Osoba, která je ke spáchání trestného činu užita sama o sobě nejedná zaviněně, tzn., že nesplňuje jeden ze znaků skutkové podstaty. Živý nástroj, tedy osoba, co byla pachatelem užita ke spáchání trestného činu, není odpovědná absolutně vůbec, pokud jde například o nedostatek věku, anebo je v odpovědnosti omezena pro páchaní trestného činu z nedbalosti. Naopak nepřímý pachatel je plně odpovědný za úmyslný trestný čin, jenž spáchal prostřednictvím užití osoby. Nepřímý pachatel, jak je již uvedeno spáchá úmyslný trestný čin, „*jestliže pachatel chtěl způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem nebo věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, s tím byl srozuměn.*“¹¹⁷

6.1. Věk

Dle užívané praxe je možné rozdělit věk pachatele do tří kategorií. Těmito kategoriemi jsou děti mladší 15. let, mladiství a osoby, jež nabyly plné trestní odpovědnosti.

Pachatelem trestného činu je osoba, jež je plně trestně odpovědná, která v době spáchání trestného činu dovršila 15. let rok života. To ale neznamená, že do 18. let jsou osoby absolutně trestně neodpovědné za své chování a nemohou se stát pachateli.

„*Kdo v době spáchání činu nedovršil patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný.*“¹¹⁸ Trestní odpovědnost tedy začíná 15. rokem života a nastává den následujícím po 15. narozeninách.¹¹⁹ Ti, kteří při spáchání trestného činu dovršili patnáctý rok a nepřekročili osmnáctý rok svého věku, jsou označováni za mladistvé.¹²⁰ Dále zákon o soudnictví ve věcech mládeže soudních mládeže stanovuje „*že mladistvým je i ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok věku, ale u něhož není možné bez důvodné pochybnosti určit, že v době spáchání provinění překročil osmnáctý rok věku.*“¹²¹ V případě mladistvých

¹¹⁶ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges), s. 302. ISBN 978-80-7502-236-3.

¹¹⁷ § 15 odst. 1, Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁸ § 25, Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁹ § 139, Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹²⁰ § 2 odst. 1. písm. c, Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

¹²¹ § 2 odst. 1. písm. c, Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

pachatelů, se kromě dosažení věku požaduje i rozumová a mravní vyspělost v době spáchání. Takovou vyspělostí označujeme schopnost rozpoznat protiprávnost svého jednání a možnost své jednání ovládat.¹²²

Zvláštní kategorií jsou děti mladší 15. let, které dle § 89 ZSMV nejsou trestně odpovědné. Pokud se však dopustí dítě mladší 15. let činu jinak trestného, je obligatorní povinností státního zástupce podat návrh soudu mládeže na zahájení řízení o uložení výchovných opatření takové osobě.

6.2. Příčetnost

Mezi obecné znaky pachatele trestného činu patří také otázka příčetnosti, kterou můžeme chápat jako schopnost jedince být pachatelem trestného činu, závisí-li na jeho duševním stavu.¹²³ Z pohledu trestního zákoníku zde byla příčetnost vymezena negativně, tedy jako nepřičetnost a to následovně „*Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.*“¹²⁴ Z tohoto ustanovení tedy vyplývá, že k tomu, aby se osoba stala nepřičetnou, je nutné splnit dané podmínky, kterými jsou duševní porucha a určitá rozumová a určovací neschopnost způsobená duševní poruchou. Tyto podmínky zde musí být v době spáchání trestného činu a stav nepřičetnosti vylučuje trestní odpovědnost, pokud se však pachatel například napil na kuráž, trestní odpovědnost vyloučena není a bude se jednat o zaviněnou nepřičetnost. Zaviněná nepřičetnost, jak jsem již zmiňovala, nezbavuje pachatele trestní odpovědnosti. Konkrétně půjde o případ, kdy pachatel svou vinou odstraní jednu ze složek příčetnosti a přivede se tak do stavu nepřičetnosti. Povětšinou bývá zaviněná nepřičetnost způsobena požitím návykové látky. Vzhledem k tomu, že si pachatel stav nepřičetnosti přivodil sám, bude jeho odpovědnost spočívat v „*actio libera in causa*“ či v trestném činu opilství podle § 360 trestního zákoníku.¹²⁵ Actio libera in causa je dále rozdělována podle úmyslu přivést se do zaviněné nepřičetnosti. V prvním případě se jedná o *actio libera in causa dolosa*, při které si pachatel úmyslně způsobí stav nepřičetnosti, aby během něho mohl spáchat trestný čin. Pachatel je celou dobu odhodlaný trestný čin spáchat. Příkladem můžeme uvést „*napítí se na kuráž*“,

¹²² § 5 odst. 1, Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

¹²³ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges), s. 202. ISBN 978-80-7502-236-3.

¹²⁴ § 26, Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů,

¹²⁵ *Myšlení a psychický stav v trestním právu* [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: <http://pfyziolmysl.upol.cz/?p=3094&page=5>

kdy je pachatel za své jednání plně odpovědný. Druhým případem je *actio libera in causa culposa*, kdy se pachatel trestného činu dopustí činu v důsledku jeho nedbalosti spočívající v jednání, kterým se přivedl do stavu nepřičetnosti. Zde bude pachatel plně odpovědný za nedbalostní trestný čin a příkladem můžeme uvést řidiče, který se bude během přípravy na cesty opíjet a následně svou jízdou způsobí smrt jiného. Posledním případem je jednání pachatele, který se pomocí návykové látky přivede do stavu nepřičetnosti a poté se dopustí jednání, které naplní znaky skutkové podstaty trestného činu. Tzn., že se pachatel sice do stavu nepřičetnosti uvedl z vlastní vůle, ale „zavinění vedoucí ke spáchání trestného činu vykazující znaky skutkové podstaty vzniklo až za situace, kdy pachatel nebyl schopen rozpoznat či ovládat své jednání.“¹²⁶ Trestní zákoník proto upravuje trestný čin opilství, a to v § 360, kde stanovuje, že „Kdo se požitím nebo aplikací návykové látky přivede, byť i z nedbalosti, do stavu nepřičetnosti, v němž se dopustí činu jinak trestného, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až deset let; dopustí-li se však činu jinak trestného, na který zákon stanoví trest mírnější, bude potrestán tímto trestem mírnějším.“ O tento případ půjde například ve chvíli, kdy se manžel opije s kamarády, čímž se přivede do stavu nepřičetnosti, nebude přemýšlet o svém jednání a po příchodu před dům rozbije sousedovi auto kameny, které nalezne na cestě. Následkem tohoto činu, bude trestán za trestný čin opilství a za trestný čin, který by byl jinak spatřován v jeho protiprávním jednání, trestán nebude.

Psychologickým kritériem nepřičetnosti se rozumí nedostatek rozpoznávací a určovací schopnosti. Rozpoznávací schopností ve smyslu kritéria nepřičetnosti rozumíme neschopnost rozpoznat protiprávnost jednání. Není zde nutné, aby při páčání byla schopnost přesného odhadnutí závažnosti činu vůči společnosti, postačí pouze, že zde chyběla schopnost jí rozpoznat. Ovládací schopnosti a jejich nedostatek spočívá v určité nepřítomnosti schopnosti ovládat své jednání, jež pachatel činí. Obě tyto schopnosti, jak rozpoznávací, tak ovládací, nastanou v důsledku duševní poruchy, se kterou musí mít příčinnou souvislost. V případě, že tato souvislost chybí, není možné mluvit o duševní poruše a o ztrátě schopností pachatele.

Biologickým kritériem je sama duševní porucha, jejíž definici nalezneme v trestním zákoníku. „*Duševní poruchou se rozumí mimo duševní poruchy*

¹²⁶ *Myšlení a psychický stav v trestním právu* [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: <http://pfyziolmysl.upol.cz/?p=3094&page=5>

vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka.“¹²⁷

Pokud tedy chceme vyloučit příčetnost-stanovit nepřičetnost, je možné užít kritérií příčetnosti, jimiž jsou biologická kritéria a psychologická kritéria.¹²⁸ Duševní porucha může být vrozená či získaná a může být způsobena různými příčinami, jako například jinou nemocí, jejímž následkem bude duševní porucha. Vrozená duševní porucha bývá způsobena neurologickou výbavou člověka. Příkladem vrozené duševní poruchy je mentální retardace či porucha osobnosti – schizofrenie. Získanou duševní poruchou jsou poruchy, jejichž vznik je ovlivněn prostředím a okolím ve kterém se osoba nachází. Jako příklad je možné uvést Alzheimerovu chorobu. Příčinou vzniku duševní poruchy mohou být tedy určité genetické dispozice, ale i okolnosti, které s genetikou nemají nic společného. Jedná se o situace, kdy se osoba oddává návykovým látkám, jako jsou drogy či alkohol.

6.2.1. Zmenšená příčetnost

„Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu měl podstatně sníženou schopnost rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, je zmenšeně příčetný.“¹²⁹ Z ustanovení § 27 lze vyvodit, že na rozdíl o nepřičetnosti, která vyžaduje plnou neschopnost jak rozumovou, tak určovací, tak u zmenšené příčetnosti postačí, když tyto schopnosti či jedna z nich, budou pouze sníženy. Pokud tedy pachatel jednal ve zmenšené příčetnosti, nebude tím sice vyloučena jeho trestní odpovědnost, ale bude k němu přistupováno jiným způsobem než k osobě, která spáchala čin a měla plně vyspělé schopnosti rozumové a určovací. *„Zmenšenou příčetnost soud zohledňuje například při ukládání trestu, pokud pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené příčetnosti, kterou si, a to ani z nedbalosti, nepřivodil vlivem návykové látky, přihlédne soud k této okolnosti při stanovení druhu trestu a jeho výměry.*“¹³⁰

¹²⁷ § 123, Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹²⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges), s. 203. ISBN 978-80-7502-236-3.

¹²⁹ § 27, Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁰ *Příčetnost a zmenšená příčetnost*. [online][cit.2020-02-27] Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/pricetnost-a-zmensena-pricetnost-17109.html>

7. Osobnost pachatele trestného činu

„Osobností rozumíme charakteristické vzorce myšlení, emocií a chování, které určují osobní styl jedince a ovlivňují jeho interakce s prostředím.“¹³¹ Pojem osobnosti obecně má spoustu různých definic, ze kterých lze ale vždy vyvodit, že osobnosti jedinců jsou charakteristikou jejich vnitřních vlastností. Žádná osobnost není naprosto totožná s jinou, ale jsou případy, kdy jsou si lidé v některých rysech osobnostně podobní. Každá osobnost při různých příležitostech reaguje svým vlastním způsobem a na okolnosti, které již někdy zažila, pak reaguje způsobem totožným. Osobnost obecně je zkoumána ve čtyřech oblastech, které jsou zkoumány samostatně. První oblastí je struktura osobnosti, ve které má „popis struktury osobnosti vystihnout to, co je v duševním životě osoby stále, svou přítomností na proměnlivost situací přímo nezávislé, co se v nich však podle okolností vždy v nějaké míře projeví.“¹³² Dále dynamika osobnosti popisující to, jak se osoba chová a co prožívá, s ohledem na vliv prostředí, ve kterém se nachází. „Při celkové analýze trestného činu je nutné si uvědomit množství proměnných, které se podílely na konečném chování pachatele.“¹³³ Dynamikou osobnosti se tedy rozumí psychický stav pachatele, jeho motivaci a chování oběti. Další zkoumanou oblastí je vývoj osobnosti, neboť při určité změně nebo vývoji osobnosti dochází k jejímu přetváření. Změnami rozumíme změny projevující se úbytkem životních struktur, které nastávají ke konci života jedince a změny převládající na začátku života, které ovlivňují rozvoj osobnosti. Poslední oblastí je patologie osobnosti, která se vyznačuje poruchami struktury osobnosti.

Osobnost pachatele trestného činu je velmi významná pro forenzní psychologii, neboť je neodmyslitelným předmětem zkoumání, kdy „věnuje nejvíce pozornosti následujícím charakteristikám osobnosti pachatele, a to 1. nezdrženlivost v jednání – snaha o bezprostřední uspokojování potřeb, 2. nedostatečné vnitřní zábrany – sklon relativizovat právní a morální normy, což souvisí s egocentrismem a poruchami v rozhodovacím procesu pachatele, 3. tzv. kognitivní distorze (zkreslení v oblasti myšlení a paměti), které umožňují pachateli

¹³¹ Atkinson, L. R., Atkinson, R. C. a kol., *Psychologie*. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1995, 581. ISBN 80-85605-35-X.

¹³² BALCAR, Karel. *Úvod do studia psychologie osobnosti*. 2., oprav. vyd. V Chrudimi: Mach, 1991, s. 60 -61.

¹³³ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s.31. ISBN 978-80-7367-236-2.

„obhájit“ kriminální jednání před svým svědomím, pomáhají mu udržet psychickou stabilitu a chrání jeho sebepojetí.“¹³⁴

7.1. Psychologické zkoumání osobnosti

K tomu, abychom mohli řádně zkoumat osobnosti pachatelů trestných činů, je nutné, abychom k tomu využili i jiných vědních disciplín vzhledem k tomu, že „*kriminalita je interdisciplinární problém.*“¹³⁵ V rámci forenzní psychologie je nejpodstatnější užívat takových koncepcí, které jsou aktuální, a lze z nich vyvodit nějaké závěry o kriminalitě. Současné jsou aktuální sociostrukturální teorie, socioprocusální teorie a viktimologicky orientované teorie.

Sociostrukturální teorie navazují na sociologické školy v kriminologii, jako byla například Chicagská škola, čerpající své poznatky z územního rozložení kriminality.¹³⁶ Tato teorie je dále dělena na teorii sociální dezorganizace a teorii anomie. Teorie anomie je založena především na stanovení pojmu anomie a na kriminalitě nejnižších vrstev společnosti, jimiž jsou myšleny sociálně slabé vrstvy. Tento pojem byl v historii definován a redefinován několikrát. První definici vymezil francouzský sociolog Durkheim, který stanovil, že anomie je stav společnosti, kdy přestávají platit zákony a označil jím nedostatečné sociální regulace.¹³⁷ Následně tento pojem „aktualizoval“ R. K. Merton, který anomii rozumí „*rozevírající se nůžky mezi oficiálně proklamovanými pozitivními cíli na straně jedné a mezi institucionalizovanými cestami k dosažení těchto cílů na straně druhé.*“¹³⁸ Hlavním znakem teorie anomie je dosažení blahobytu, kterého není složité ve stabilizované společnosti dosáhnout prostřednictvím obecně dostupných prostředků. V současné době ale společnosti svou stabilitu ztrácejí, a proto tak ztrácejí prostředky k dosažení. Tyto prostředky ztrácejí především proto, že jsou nuceni naplňovat blahobyt u nejnižších vrstev společnosti. Pokud nejsou nejnižší vrstvy zajištěny, začnou si k blahobytu dopomáhat samy, a to prostřednictvím kriminálních prostředků. Utilita této teorie ve výše popsané podobě není však dodnes známa. Během let se tato teorie rozvíjela.

¹³⁴ *Osobnost pachatele trestných činů.* [online][cit.2020-02-27] Dostupný z: <https://www.fsps.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/kriminologie/osobnost>

¹³⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie.* 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s.44. ISBN 978-80-7380-461-9.

¹³⁶ *Škola chicagská.* [online][2020-02-27] Dostupný z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/%C5%A0kola_chicagsk%C3%A1

¹³⁷ *Anomie.* [online][cit.2020-02-29] Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Anomie>

¹³⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie.* 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 47-48. ISBN 978-80-7380-461-9.

Například v roce 1997 byl rozpracován koncept institucionální anomie, na základě něhož došlo na ekonomické utlačování jiných sfér společnosti, na základě čehož dochází k dehonestaci neekonomických funkcí, nucenému přizpůsobení neekonomických institucí těm ekonomickým a k vítězství ekonomických standardů v celém společenském životě.¹³⁹ Teorie sociální dezorganizace byla vytvořena ve 20. a 30. letech 20. století kdy byla následně „zapomenuta“ a nový rozvoj zažila až v 80. letech. Pro tuto teorii jsou základní dva pojmy a těmi jsou sociální organizace, znamenající „*soulad hodnot a norem, systémovou soudržnost a řádné způsoby interakce.*“¹⁴⁰ a sociální dezorganizace, kdy dochází ke zničení sociální kontroly, úpadku interpersonálních kontaktů a deziluze. V důsledku sociální dezorganizace dochází ke kriminálnímu jednání. V současné době se za sociální dezorganizaci považují vraky automobilů, prostituce, veřejné požívání alkoholu.¹⁴¹

Socioprocesuální teorie je teorií, při které je kladen vysoký důraz na sociální procesy a slouží k výkladu lidského chování včetně jeho kriminálních podob. Lidské chování jedince je silně ovlivňováno tím, kde vyrůstal, v jaké rodině a okolí. Socioprocesuální teorie „*představují pokusy o vysvětlení zločinnosti z platformy proudu lernteoretiků, zdůrazňujících principiální, "naučitelnost" chování, včetně jeho kriminálních variant.*“¹⁴²

Kognitivní teorie sociálního učení je tvořena kognitivní psychologií a behaviorální psychologií. Jejím předkem můžeme označit teorii diferenciální asociace z roku 1939, která se zaměřovala na chování recidivistů a odůvodňovala ho tím, že se jedinec během své socializace setkával spíše s nepotrestanou kriminalitou než s tou potrestanou. Kognitivní teorie sociálního učení stanovuje, že kriminalita je určité chování, které si jedinec osvojil a určuje „*konečné akceptování kriminálních strategií jako „normálních“ způsobů uspokojení potřeb a řešení různých životních situací a problémů.*“¹⁴³

Kriminalita jako taková může podle této teorie vzniknout již ve chvíli, kdy „*sociálně zdravé hodnoty a vzorce jsou nedostatečně posilovány.*“¹⁴⁴

¹³⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 47. ISBN 978-80-7380-461-9.

¹⁴⁰ MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forezní psychologie*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada), s. 136. ISBN 978-80-247-4580-0.

¹⁴¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 45. ISBN 978-80-7380-461-9.

¹⁴² Tamtéž, s. 49.

¹⁴³ Tamtéž, s. 50.

¹⁴⁴ MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forezní psychologie*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada), s. 137. ISBN 978-80-247-4580-0.

Teorie kontroly je další socioprocesuální teorií, která stanovuje, že k tomu, aby se jedinec mohl naučit určitým sociálním způsobům, musí existovat kontrola. Bez existence kontroly by nebylo možné podněcovat jedince k dodržování žádoucího chování. Teorie kontroly je podporována Hirschiho teorií sociálních vazeb, která je tvořena 4 elementy a je založena na pojmu sociální vazby, kdy elementy tvoří sociální citlivost, prosociální orientace, akceptace a schvalování morálních a sociálních hodnot a osobní zainteresovanost.¹⁴⁵ Později byla upravena jako teorie sebekontroly spočívající ve vyznačení pachatelů, kdy je definováno, že pachateli jeho činy zajišťují určitý způsob uspokojení, pachatel se vyznačuje vysokou problematikou v rodinném i pracovním životě a není schopen sebekontroly v důsledku poruchy socializace. Dále je vhodné zmínit *teorii Ch. R. Tittleho*, který připouští, že kriminální jednání může vzniknout jako následek nedostatečné kontroly sociálního přizpůsobování jedinců a zároveň s tím připouští, že je možné, že kriminalita začne vznikat následkem přehnané míry kontroly, jako příklad následku přehnané kontroly můžeme uvést trestný čin vydírání. *Teorie životní cesty* neboli vývojová kriminologie zkoumá počátek kriminality jedinců, zvyšování jejich agrese a následné vyhasnutí pachatele. V teorii se zaměřují především na životní události provázející pachatele, na jeho sociální okolí a reakce na vyvolané krize a konflikty.

Viktimologicky orientované teorie jsou posledním druhem psychologického zkoumání osobnosti pachatele a zaměřují se na osobnost oběti. „*Viktimologicky orientované pokusy o výklad zdrojů a příčin kriminality jsou čerstvou záležitostí.*“¹⁴⁶ Teorie je podporována různými koncepcemi, z nichž nejvýznamnější jsou „model zranitelnosti vyplývající ze životního stylu“ a „teorie rozdílných struktur příležitostí.“ Model zranitelnosti vyplývající ze životního stylu byl utvořen americkými psychology M. Hindelangem, M. Gottfredsonem a J. Garofalem. Vykládají zde, že pravděpodobnost, že se jedinec ocitne na určitém místě a za určitých okolností je ovlivněna životním stylem jedince.¹⁴⁷ Význam zde přikládají také určitým vlastnostem oběti jako věku, pohlaví, povolání, financí apod. Teorie rozdílných struktur vymezuje tři elementy, které vedou ke kriminálnímu skutku, a to motivovaný pachatel, vhodný objekt a nepřítomnost

¹⁴⁵ MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada), s. 137. ISBN 978-80-247-4580-0.

¹⁴⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 57. ISBN 978-80-7380-461-9

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 57.

strážce.¹⁴⁸ V současné společnosti se často vyskytují změny v sociálním chování jednotlivců, které následně ovlivňují výskyt kriminálního jednání. Teorie rozdílných struktur i model zranitelnosti počítají s aktivní přítomností pachatele činu a odvíjejí se od existence „motivovaného pachatele“, ale ani jedna z těchto teorií není schopna určit, co se rozumí motivovaným pachatelem.

7.1.1. Strukturální přístup-osobnost pachatele jako psychologický problém

„*Jak dospívá jedinec k připravenosti jednat kriminálním způsobem*“ a „*Vyznačují se pachatelé určitými psychickými zvláštnostmi, které je odlišují od nepachatelů a pokud tomu tak je, o jaké zvláštnosti se jedná.*“¹⁴⁹ Tyto dvě otázky jsou v rámci forenzní psychologie nejdůležitějšími. Odpovědi na tyto otázky nalezneme za pomoci *strukturálního neboli typologického přístupu* zkoumání osobnosti pachatele. Tento přístup se zabývá především zkoumáním toho, zda se pachatelé trestných činů nějakým zásadním způsobem v osobnostních vlastnostech liší od osob respektující právní normy. Během vývoje forenzní psychologie bylo založeno mnoho teorií, které byly vytvářeny v kontextu odpovědí na již existující teze. Jako příklad můžeme uvést koncepci italského právníka Lombrosa z druhé poloviny 19. století, který své zkoumání zaměřoval na poznání pachatelů podle toho, jak vypadají a působí na okolí. Na základě jeho koncepce se však nepodařilo zjistit, že by existovala nějaká změna struktury či dynamiky osobnosti pachatele, která by se extrémně odlišovala od struktury a dynamiky osobnosti osoby dodržující právní normy. Lombroso za tyto odlišnosti považoval nižší inteligenci nebo nižší citlivost bolesti, ale to se nedá považovat za extrémní odlišnost. V současné době existuje koncepce *labelingu*, ve které se pachatel liší tím, že jeho chování je označeno jako kriminální jednání. V rámci těchto teorií a následných výzkumů je tedy možné říci, že se doteď nepotvrdilo, že by pachatelé trestných činů byli nějakým způsobem odlišní od osob, co trestné činy nepáchají, ale je možné tvrdit, že určitá nešťastná kombinace vlastností osoby, může způsobovat větší pravděpodobnost získání vlastností pachatele, tj., spáchání trestného činu.

Druhým přístupem je *dynamický přístup*, který je jinak nazýván též procesuálním přístupem a je považován za určité jádro kriminálního jednání. Jeho

¹⁴⁸ MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada), s. 138. ISBN 978-80-247-4580-0.

¹⁴⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 59. ISBN 978-80-7380-461-9

cílem je získávání poznatků o kriminálním jednání a o tom, co se během páchaní trestného činu odehrává v samotném pachateli.

7.1.2. Teorie osobností pachatelů trestných činů

K tomu, aby forenzní psychologie mohla zkoumat osobnost pachatele trestného činu, může využít některých metod stanovených různými teoriemi. Mezi ty patří Cloningerova teorie temperamentu a charakteru, BIG FIVE a model BASIC ID.

Cloningerova teorie temperamentu a charakteru byla vytvořena v roce 1986 americkým psychiatrem C. Robertem Cloningerem a je jinak označována za psychobiologickou teorii osobnosti a užívá se při zkoumání viny pachatele. „*Temperament a charakter jsou měřitelné a umožňují posoudit odlišnosti mezi lidmi.*“¹⁵⁰ Cloninger při tvoření této teorie vycházel především z toho, že existují dva typy paměti a to perceptuální, kterou je stanovováno, jací se narodíme a související s temperamentem, tedy určité vrozené vlastnosti a konceptuální spočívající v souladu s charakterem, vytvářející se postupně v hlavě během života. V své teorii k tomuto určení vymezí vrozené typy temperamentu a jejich komponentů, které se pak projevují v chování jedince a mezi něž patří vyhledávání nového (novelty seeking), vyhýbání se nebezpečí (harm avoidance) a společenská, závislost na odměně (reward dependence) a vytrvalost (perzistence).¹⁵¹ Kromě temperamentu zařazuje Cloninger i charakter, kterým se mají dělat rozdíly mezi osobnostmi výraznými a osobnostmi s poruchami osobnosti. Právě k tomu určení určil tři dimenze charakteru jako cílesměrnost (self-directedness) ukazující míru integrity a zaměřenosti individuální osobnosti, spolupráci (cooperativeness) spočívající ve vymezení vztahu k okolí, kdy se kooperující lidé považují za sociálně citové, pomáhající a sebezpřesažení ukazující vztah jedince ke světu.¹⁵²

Big five je další teorií stanovující osobnost pachatele, při které se používá pět modelů, které popisují osobnost. Je tedy tvořena 5 dimenzemi a 60 osobnostmi. Těmito pěti dimenzemi jsou otevřenost vůči zkušenostem, jehož jedinci jsou intelektuální s bohatou fantazií, svědomitost, kterou mají jedinci cílevědomí a vytrvalí s pevnou vůlí, živost charakterizující osoby hovorné, aktivní a společenské, přívětivost charakterizující osoby s porozuměním pro druhé a

¹⁵⁰ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 33. ISBN 978-80-7367-236-2.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 34.

¹⁵² Tamtéž, s. 34-35.

empatií a emocionální stabilita tvořící osobnost nejistou, s omezenou schopností zvládat stres.

Model BASIC ID vznikl v souvislosti s otázkou, do jaké míry jsou metody účelné pro kriminalistické a policejní účely při vyšetřování trestných činů. Tento model byl založen americkým psychologem R. S. Lazarausem. Osobnost člověka je zde popsána v sedmi dimenzích, kdy počáteční písmena jejich názvů tvoří název celého modelu BASIC ID.

Behaviours neboli viditelné chování jedince, u kterého se pro zjištění osobnosti hodnotí chování osoby při odlišných situacích a je možné stanovit jeho další reakce, jako například zda bude klást odpor při zatčení.

Affective process spočívající v citech a emocích, kdy se zkoumá reakce jedince na dané podněty, jak dává najevo své emoce, zda je emočně stabilní a zda se umí ovládat. Všechny získané informace se pak užívají při průběhu v trestním řízení, kdy na základě nich je možné odhadnout projevy pachatele. *Sensation* určující smyslové pocity a tělesné projevy pachatelů a zkoumající na základě čeho dojde ke spuštění těchto reakcí například zčervenání nebo třes. Na základě *sensation* je možné lépe stanovit taktiku vyšetřování anebo zjednodušit profilování pachatele. *Imagery* je tvořeno určitými představami pachatele o jeho chování a projevuje se především ve způsobu spáchání trestného činu nebo pachatelovým přístupem k tělu oběti. *Cognitions* neboli myšlenky a názory pachatele, které je možné užít k jeho charakteristice osobnosti, ale až poté, co se s nimi seznámíme. Takové seznámení probíhá při výslechu a dalších vyšetřovacích úkonech. *Interpersonal relations* je schopno definovat pachatelovi osobnost za pomoci informací zjištěných od osob v jeho okolí, rodiny, přátel, se kterými se stýká. Dále je důležité stanovit, zda je pachatel spíše introvertní nebo extrovertní, jak vycházel během dětství s rodinou a jak byl ovlivňován prostředím. Poslední dimenzí je *drugs*, kde se zjišťuje, zda pachatel neužíval nějaké návykové látky či léky, které by mohly ovlivnit spáchání trestného činu. Basic ID se tedy používá k určení osobnosti pachatele, a to v oblasti jeho nebezpečnosti, následné nápravy její použití můžeme najít i v oblasti viktimologie, kde na rozdíl od pachatele zkoumá prožívání oběti po činu a stupeň její viktimizace.

7. 2 Osobnosti pachatele trestného činu vraždy

V této kapitole si vymezíme dělení na základě prvovězňného pachatele a pachatele recidivního, které bylo stanoveno ve Výzkumném kriminologickém ústavu roku 1980. Osobnosti těchto pachatelů se dělí na základě čtyř faktorů, a to jejich emocionálního ladění, úrovně strukturace vnitřního regulativu chování, sociální reaktivity a prosazování se.

Z hlediska typu odsouzených se u prvovězňných pachatelů setkáváme s odsouzeným socializovaným, který je kooperativní, asertivní a dynamický, odsouzeným neurotickým, s hysterickými rysy, který se neuroticky odreagovává a poslední odsouzený vymezený jako anxiózní manipulátor, který je velice manipulativní.

V otázce recidivních pachatelů, jež byli odsouzeni, se setkáme s konformním mormonem, jehož trestná činnost byla lehce odhalitelná, s nezdrženlivým odsouzeným, který má nepříliš velkou šanci na nápravu vzhledem k jeho touze po vzrušení a fascinace okamžikem spáchání činu a s podrobivým odsouzeným, který je lehce manipulovatelný.¹⁵³

8. Typologie pachatele trestného činu

Součástí zkoumání kriminality jsou už po léta pokusy o klasifikaci pachatelů trestných činů. Typologie je sama o sobě vědou, která se snaží o rozřídění objektů nebo jevů pomocí stanovení typů a je do ní přispíváno řadou oborů, jako například psychopatologie, psychologie, sociologie a statistika. V rámci trestního práva a kriminologie rozlišujeme typy pachatelů podle určitých znaků nebo kritérií. Samotný typ, který je stanoven, je chápán jako určitý soubor vlastností a znaků osobnosti, které jsou společné určitému počtu osob, díky čemuž je možné ze všech těchto osob utvořit ucelenou skupinu typu pachatele. Zařazení pachatelů do určité skupiny slouží k přesnějšímu identifikování pachatele v případě, že se jedná o pachatele neznámého, a proto je jejich typologie žádoucí. Jelikož trestný čin seskupuje mnoho kriminálních chování, které spolu nesouvisejí, je obtížné sestavit pouze jedinou typologii pachatelů, a proto do současné doby bylo vytvořeno několik skupin typů pachatelů, ale bohužel nikde nenalezneme jejich kompletní přehled, a i přes to, že typologických skupin je již nepřeborné množství, vznikají další a v některých případech jsou brány zpět

¹⁵³ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů. Praha: Portál, 2007, s. 43-44. ISBN 978-80-7367-236-2.

typologie, které se již neužívaly. Typologie z hlediska třídění, se rozlišují na typologie, u nichž převažují biologické charakteristiky osobností pachatelů, psychologické charakteristiky osobností pachatelů a sociologické charakteristiky osobností pachatelů.¹⁵⁴ Forenzní psychologie používá typologii k poznávání určitého pachatele a k následnému výběru vhodného přístupu k danému pachateli např. při výslechu.

8.1. Druhy typologií pachatelů trestných činů

8.1.1 Obecná typologie

Mezi nejznámější typologie můžeme zahrnout „rozlišování pachatelů vycházející z učení J. Neumanna a jeho žáků.“¹⁵⁵, dle kterého se pachatelé dělí na socializovaný typ, neurotický typ, nesocializovaný typ, typ s jinou poruchou osobnosti než asociální, mentálně nedostačivý tzv. deviantně socializovaný typ a typ s masivní psychickou poruchou.

- **Socializovaný typ**

Pachatel socializovaného typu se vymezuje tím, že k jeho charakteristice postačí použití obecných poznatků chování a dalších vlastností. Tento typ pachatele má za to, že jeho chování odpovídá obecným normám společnosti a bývá označován též jako normální.¹⁵⁶ Pachatel netrpí žádnými zvláštními poruchami a vůči okolí působí jeho život uspořádaně, mívá dobré rodinné zázemí a o svou rodinu se stará, proto není možné ho na první pohled odhalit. S ohledem na jimi spáchaný trestný čin si povětšinou ani neuvědomují, že jejich jednání není morální a že je v rozporu s právními normami, a to vzhledem k tomu, že jsou přesvědčeni o tom, že jejich jednání je v rámci práva a společností uznávané. Poté co jim veškeré skutečnosti dojdou, začnou svého jednání litovat, bojí se následků a reakcí jejich nejbližšího okolí. Sociální typ pachatele bývá téměř vždy prvopachatelem.¹⁵⁷ Sociální typ pachatele spáchá trestný čin úmyslně v důsledku vypjaté situace nebo z nerozvážnosti, lze ho spáchat i z nedbalosti například, když řidič osobního automobilu nepřizpůsobí styl jízdy stavu vozovky a způsobí tak nehodu, při které zemře řidič motocyklu jedoucí v protisměru. Zářným příkladem socializovaného typu pachatele je možné uvést kriminální jednání páchané

¹⁵⁴ HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 184. ISBN 978-80-7380-100-7.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 184.

¹⁵⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998s.70. ISBN 80-85858-70-3.

¹⁵⁷ HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s.186. ISBN 978-80-7380-100-7.

„bílými límečky" neboli kriminalita úředních osob, jež jsou silně přesvědčeni, že je z páchaní trestné činnosti nikdo nemůže stíhat, vzhledem k tomu, že jsou velice opatrní a chytří, než aby je někdo podezříval.

- **Nesocializovaný typ**

Jedná se o typ s disociální poruchou osobnosti, jejichž podstata spočívá v psychopatii. V minulosti se tento pojem nazýval morálním šílenstvím (moral insanity)¹⁵⁸ a byl charakterizován absolutním nedostatkem citu vůči ostatním lidem ve společnosti. V současné době se setkáváme s názvy psychopat, sociopat a další. Pachatelova osobnost se projevuje bezohledností, zlomyslností, často je možné sledovat situace, kdy bezdůvodně ubližuje zvířatům a šikanuje mladší osoby. Vzhledem k vývoji pachatelovi nemoci, je možné pozorovat během jeho stárnutí určitou změnu v jeho projevech a vlastnostech, zda se bude jednat o změnu pozitivní, není možné definovat. Během kontaktu s tímto pachatelem je důležité si uvědomit, že jakákoli komunikace s ním může být velice obtížná a během okamžiku se jeho chování může změnit a v důsledku této změny může znovu začít ohrožovat nejen své okolí, ale i sebe. U nesocializovaného typu se setkáváme s tím, že se pachatel dopouští páchaní trestné činnosti opakovaně a žádné potrestání se u něj nesetká s pozitivním účinkem, jelikož například život za mřížemi už bere standardně a jako jeho součást.

- **Neurotický typ**

Pro osobnost neurotického typu je obvyklé, že se v ní vyskytují určité neurotické poruchy například deprese, hysterie, úzkost, které se následně projevují v motivaci k trestnému činu a způsobu spáchání činu. Způsob spáchání činu bývá charakteristický například amatérským provedením činu, kdy zde nalezneme spoustu chyb nebo nepochopitelným zmateným útekem z místa činu. Motivací k trestnému činu je u neurotického typu jednání na základě nevyřešených konfliktů například v rodině nebo práci. Spáchání činu je učiněno v návaznosti na přirozený, nekontrolovatelný výbuch emocí pachatele. „*Neurotický typ bývá rovněž označován jako emočně narušený, emočně nestabilní jedinec.*“¹⁵⁹

¹⁵⁸ HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s.188. ISBN 978-80-7380-100-7.

¹⁵⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 62. ISBN 978-80-7380-461-9.

- **Mentálně nedostačivý typ**

Charakteristickým znakem mentálně nedostačivého typu pachatele je snížená inteligence. Snížená inteligence se rozlišuje podle skutečnosti, zda je způsobena vrozenými intelektovými nedostatečnostmi anebo sociálními¹⁶⁰ či nikoli. Při vrozené mentální nedostačivosti neboli mentální retardaci se hovoří o tzv. „primitivní osobnosti“, která je promítána do způsobu spáchání trestného činu, kdy je trestný čin spáchán nepromyšleně, jednoduše a přímočaře. Neznamená to však, že by tyto osobnosti nemohli páchat složitější delikty, pokud jim to totiž umožní stupeň jejich poruchy, jsou schopni i zdatně napodobovat chování herce, které zaznamenali v detektivním filmu. Pachatel, který trpí zvláště těžkou mentální poruchou, se páchání trestné činnosti dopouští většinou z afektu, anebo pokud je mu k tomu poskytnuta snadná cesta. Mentálně nedostačivý pachatel se dopouští především násilné trestné činnosti vůči snadným objektům (zvíře, dítě) a poznat, že se jedná o tento typ, bývá poměrně snadné, vzhledem k často se vyskytujícímu problému s vyjadřováním, omezenou slovní zásobou a vytvářením pouze jednoduchých vět, složitější není schopen vzhledem k nemoci vyprodukovat. V rámci vyšetřování je proto komunikace s takovým pachatelem složitá a hrozí zde časté upravování pravdivých skutečností a často i nepravdivými doznáními k trestným činům, které nespáchal. Jednou z nemocí způsobující mentální retardaci je demence, jejichž nejčastějším druhem je Alzheimerova choroba. Pachatelé s demencí jednájí zkratkovitě a trestný čin páchají pouze, když k tomu mají příležitost.

- **Deviantně socializovaný typ a typ s jinou poruchou osobnosti**

Deviantně socializovaný typ pachatele trestného činu „*se chová sice v souladu s normami, ale tyto normy jsou společností neakceptovatelné.*“¹⁶¹ Většinou bývají součástí určité společenské skupiny osob, jako například sekty a anarchisty, jejichž jednání není společností schvalováno.

Typ s jinou poruchovou osobností je opět charakterizován přítomností nějaké poruchy. Samotná přítomnost poruchy ale neznamená, že každý jedinec mající tuto poruchu, se automaticky stane pachatelem. Mezi tyto poruchy můžeme řadit paranoidní poruchu osobnosti, schizoidní poruchu osobnosti, emočně nestabilní poruchu osobnosti a histriónskou poruchu osobnosti.

¹⁶⁰ HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 192. ISBN 978-80-7380-100-7.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 187.

Pachatelé trpící paranoiou snadno vyvolávají konflikty, jsou nedůvěřiví a podezřívaví. Příkladem paranoidního pachatele je pachatel, který nahlásí neexistující bombu nacházející se na úřadě.

Schizoidní porucha osobnosti, je vyznačována nedostatkem emocí, tzv. emočním chladem.¹⁶² Pokud se jejich nedostatek emocí projeví v jejich kriminálním jednání, můžeme se setkat například s vraždou, kdy pachatel oběť chladnokrevně zavraždí a následně její tělo zohaví.

Emocionálně nestabilní porucha osobnosti je charakteristická vysokou agresivitou a sníženou schopností tuto agresivitu ovládat. Pachatel může reagovat náhle, či prudce a tím podstatně zhoršit následky jeho jednání.

Histrónská porucha osobnosti „*spočívá v tendenci dramatizování, přehnaně emočních projevů.*“¹⁶³ Pachatel se za každou cenu snaží vyvolat zájem o svou osobu a být středem pozornosti a je ochoten toho dosáhnout jakýmkoli způsobem, proto je považován za zdatného manipulátora.

8.1.2. Typologie pachatele podle scény deliktu

Forenzní psychologie rozděluje pachatele dle scény deliktu na dva typy, typ organizovaný a dezorganizovaný. Scénou deliktu rozumíme behaviorální analýzu místa činu.

- **Organizovaný typ**

Organizovaný typ pachatele se vyznačuje jeho úkladností a racionálním uvažováním. Někdy můžeme v odborných publikacích najít i označení kontrolující se typ pachatele. „*Organizovanost jeho osobnosti se odráží v životním stylu, domově, automobilu i osobním vzhledu. V jeho životě má vše své místo, proto je pro něj obtížné odchýlit se od navykých způsobů jednání. Bývá osamělý proto, že nikdo z jeho okolí není pro něho dost dobrý.*“¹⁶⁴ Z tohoto vyplývá, že se jedná o osobu, která trpí určitou poruchou, avšak disponuje průměrnou až nadprůměrnou inteligencí, díky které má průběh trestného činu absolutně pod kontrolou. Trestný čin začíná páchat v souvislosti s nějakou stresovou situací, avšak během něho má všechny své emoce pod kontrolou. Před spácháním činu se na něj pečlivě připravuje, sleduje svou oběť, připravuje prostředky, kterými čin spáchá, které po spáchání z místa činu odnáší a případně předem mapuje, kam se

¹⁶² HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 190. ISBN 978-80-7380-100-7.

¹⁶³ Tamtéž, s. 191.

¹⁶⁴ HOFMANOVÁ, Jiřina. *Behaviorální analýza: metoda sestavování kriminálního profilu pachatele*. Praha: Jaroslav Hofman, 2010, s.81. ISBN 978-80-904379-0-6.

po spáchání činu přestěhuje a jakou práci bude na novém místě vykonávat, pokud se na současném místě výskytu bude cítit ohrožen dopadením. Trestný čin následně páchá povětšinou na odlehlých místech, a pokud má jeho čin oběť, která je usmrcena, tak její tělo po činu ukryje či přemístí. Mohlo by se zdát, že tak činí proto, aby ztížil nalezení těla a vyšetření činu, ale organizovaný pachatel tak činí proto, aby bylo vše tak, jak si představuje on. V mnoha případech s tělem oběti manipuluje a ukládá ho do takové pozice, ve které ho chce sám mít. Po spáchání činu pečlivě sleduje průběh vyšetřování, díky čemuž je schopen průběh přizpůsobit svému scénáři, nezřídka se objevují případy, kdy se pachatel i přes možnost dopadení snažil být v kontaktu s policisty, kdy sám sebe ustanovil do pozice toho, co pomáhá policii objasnit daný trestný čin. Zajímavostí je, že dle výzkumu FBI bylo zjištěno, že mnozí z těchto pachatelů v minulosti chtěli pracovat pro policii.¹⁶⁵ V závěru lze shrnout, že organizovaní pachatelé jednájí dle svého stanoveného plánu a každá jejich činnost musí mít pevně stanovený řád.

- **Dezorganizovaný pachatel**

Dezorganizovaný pachatel je protipólem předchozí typu pachatele, vyznačující se chaosem, iracionálním uvažováním a jednáním způsobeným vlivem emocí. Pachatelé mají většinou podprůměrnou inteligenci, obtížně navazují kontakty s okolím, „v dětství byli tyto pachatelé mnohdy fyzicky nebo psychicky týráni.“¹⁶⁶ Svou oběť před činem nepozorují, ani se nijak na jednání nepřipravují a samotný trestný čin je páchaný povětšinou nepromyšleně a je jakousi reakcí na okolnost, která pachatele před činem „rozzlobila“. Jako nástroj ke spáchání činu používá pachatel pouze věci, které nalezne na místě činu, tzn. kámen nebo pásek a nástroj po činu zanechá na místě. Je tedy běžnou praxí, že se oběti naleznou na místě činu ještě s páskem na krku, kterým byli uškrceny. Vzhledem k tomu, že pachatel jedná impulsivně, ve stresu, je díky těmto zanechaným nástrojům, při jejichž užití pachatel nepoužil např. rukavice, možné pachatele identifikovat na základě zajištěné DNA. „Podle výzkumů FBI má dezorganizovaný pachatel sklon projevovat určité vzorce chování po spáchání deliktu.“¹⁶⁷ Mezi tyto sklony můžeme zařadit pachatelovo nutkání vrátit se na místo činu a oživit si své vzpomínky. Na rozdíl od organizovaného typu

¹⁶⁵ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 45. ISBN 978-80-7367-236-2.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 46.

¹⁶⁷ HOFMANOVÁ, Jiřina. *Behaviorální analýza: metoda sestavování kriminálního profilu pachatele*. Praha: Jaroslav Hofman, 2010, s. 83. ISBN 978-80-904379-0-6.

pachatele, zde nenalezneme žádné přesně stanovené postupy páčání ani chování, kterých by se pachatel musel striktně držet.

8.2. Typologie pachatelů vraždy

- **Afektivní vrah**

Afektivní pachatel se vyznačuje silnou emoční labilitou, která mu snižuje schopnost sebekontroly. Z tohoto důvodu bývají afektivními vrahy především osoby v určitém vztahu vůči oběti. Nejčastěji bývají afektivními vrahy manželé či partneři, kteří ze žárlivosti usmrtí druhého manžela či partnera. Pokud by se zde nevyskytl podnět ke spáchání vraždy, nikdy by k ní nedošlo. Je tedy jasné, že ke spáchání vraždy potřebuje pachatel situaci, která ho přivede do stavu agresivity, ve kterém následně usmrtí svou oběť.

- **Deviantní vrah**

Deviantní pachatel páčá trestnou činnost na základě psychické poruchy, která narušuje jeho racionální myšlení. Deviantní pachatel vraždí pouze z určité tužby po uspokojení a k páčání činu si vybírá oběti, které jsou čistě náhodné. Psychická porucha takového pachatele ve většině případů souvisí s jeho poruchou, která se projevuje v sexuální oblasti. Během svého páčání činu proto často oběť sexuálně zneužije a následně usmrtí, toto se může dít i před vraždou a po vraždě.

- **Racionální vrah**

Racionální vrah je chladnokrevným vrahem trpícím nedostatkem emocionální stránky a zvýšenou agresí. Během svého páčání jedná naprosto promyšleně a veškeré postupy si plánuje. Vražda souvisí se získáním určitého majetkového prospěchu. Příkladem racionálního vraha můžeme uvést nájemné vrahy.

8.3. Typologie pachatelů sériové vraždy

Tato typologie byla založena v roce 1985 autory Holmesem a De Burgerem, kteří rozdělili pachatele sériových vražd do 5 skupin.

- **Vrah vizionář**

Vrah vizionář je typem psychotického vraha, jenž páchá trestné činy na základě své představy. Těmito představami bývají halucinace, kdy pachateli jakýsi hlas přikáže, aby zavraždil. Je tedy zřejmé, že vrah vizionář často trpí nějakou psychickou poruchou, pro příklad to bývá schizofrenie. Během vyšetřování činu je důležité, aby se vyšetřovatelé soustředili na fakt, zda vrah poruchu předstírá, anebo lže s cílem vyhnout se trestu.¹⁶⁸

Příkladem vraha vizionáře je Lionel Jeffrey Dahrmer, který si myslel, že může z člověka udělat jeho sexuální otroka i v případě, že oběť zemře, tuto svou teorii si sám rozvíjel již od útlého věku, kdy se u něj začali objevovat známky nekrofilie.

- **Vrah misionář**

Tito vrazi mají vnitřní pocit, že musí svět zbavit všeho zlého, ale netrpí poruchou. Jeho chování bývá reakcí na skutečnosti, které zažil v dětství či během dospívání. Díky těmto skutečnostem bývají pachatelé často staveni mimo společnost a jejich reakcí na to, je touha po pomstě.

Příkladem vraha misionáře Theodor Robert Bundy, známý jako Ted Bundy, vraždící 1974-1978, kdy usmrtil přes 22 obětí. Když tyto vraždy obhajoval, tvrdil, že ho k vraždám donutila tehdejší společnost, která byla plná pornografie a násilí.¹⁶⁹ Jeho oběťmi byly ženy různého věku.

- **Vrah hedonista**

Jinak známý jako typ orientovaný na vzrušení, pro kterého je akt vraždy radostí a uspokojením. Na rozdíl od zbylých 4 typů, je tento vrah jedincem, který si čin užívá. Tento typ vrahů často kontaktuje vyšetřovatele například dopisy, ve kterých se jim vysmívá a vybízí je k tomu, aby ho dopadli.¹⁷⁰ Vrah hedonista se dělí na tři podtypy, jimiž jsou vraždy ze žádostivosti, vraždící pro sexuální uspokojení, vrah z nadšení, toužící po adrenalinu při vraždění a vrah pro zisk, který vraždí pro určité obohacení.

¹⁶⁸ DRBOHLAV, Andrej. *Psychologie sériových vražd: 200 skutečných případů brutálních činů sériových vražd současnosti*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada), s. 33. ISBN 978-80-247-4371-4.

¹⁶⁹ *Typy sériových vražd z psychologického hlediska*. [online][cit.2020-02-29] Dostupný z: www.psychologyofcrime.blog.cz/en/1605/typy-seriovych-vrahu-z-psychologickeho-hlediska

¹⁷⁰ DRBOHLAV, Andrej. *Psychologie sériových vražd: 200 skutečných případů brutálních činů sériových vražd současnosti*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada), s.34. ISBN 978-80-247-4371-4.

Příkladem vraha ze žádostivosti je možné uvést známého sériového vraha z let 1978-1990 Andreje Romanoviče Čikatila, který byl pokládán za vysoce inteligentní osobu, která působila, že žije normální život, vzhledem k tomu, že měl i rodinu. Během svého vražedného působení zabil přes 53 obětí, mezi kterými byly především děti.

Příkladem vraha z nadšení je nepochybně Richard Chase Trenton, který vraždil v letech 1977-1978, kdy během těchto let zabil 6 obětí. Již od svého dětství snil o násilí, kdy během dětských let brutálně týral a vraždil domácí zvířata a stýkal se s dívkami, kdy s nimi od svých 10 let byl sexuálně aktivní. Jeho tužbu po násilí si ještě zvyšoval užíváním drog. Během svých vražd si počínal velice brutálně a jeho nejmladší obětí bylo teprve dvouleté dítě.

Příkladem vraha pro zisk můžeme uvést případ z České republiky, kdy se skupina 5 vrahů rozhodla vraždit podnikatele za účelem zisku. Tito vrazi jsou označováni za Orlické vrahy a mezi nejhlavnější členy patří Karel Kopáč, Ludvík Černý, Vladimír Kuna, dalšími členy byli Petr Chudounský a Irena Kopáčová.

- **Vrah z postu síly**

Pachatel vraždy touží po tom ovládat život a určovat, kdy nastane smrt. Přičinu je pro něj důležité získat postavení dominující strany, která má plnou kontrolu nad obětí. Příkladem uvedeme Edmunda Eila Kempera III., který byl sadistickým, nekrofilním sériovým vrahem, který byl od dětství zdatný v týrání zvířat a následně i v týrání dětí jeho věku. Již jako malý kluk si představoval, jak vraždí svou vlastní matku, a proto jeho oběťmi byly ženy, které se díky jeho tělesné konstituci neměly možností žádným způsobem bránit.¹⁷¹

- **Vrah z milosrdenství**

Vrah z milosrdenství jsou specifickou skupinou vrahů, jejichž činy se uskutečňují na stejných místech, k jejichž spáchání vrah používá těžko odhalitelné způsoby usmrcení. Pachatelé těchto vražd pracují ve většině případů v nemocničních zařízeních a samotnou vraždu považují za vysvobození oběti bezbolestnou smrtí. Žádný z těchto pachatelů se necítí být vinen.

Příkladem je Charles Cullen, americký sériový vrah, který během 16 let, kdy působil jako pečovatel, zavraždil přes 40 pacientů, přesné číslo však není jisté, jelikož si Cullen sám počet ani jména nevybavuje.

¹⁷¹ DRBOHLAV, Andrej. *Psychologie sériových vrahů: 200 skutečných případů brutálních činů sériových vrahů současnosti*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada), s.35. ISBN 978-80-247-4371-4.

9. Příklad sériového vraha a užití forenzní psychologie při řešení jeho případu

Pro tuto kapitolu jsem si vybrala dva, prakticky tři sériové vrahy, kteří jsou z mého pohledu zajímaví. Dvěma z nich jsou čeští sérioví vrazi Jaroslav a Dana Stodolovi a třetím je americký sériový vrah Lionel Jeffrey Dahmer. I během vyšetřování těchto sériových vrahů byla nutnost užít forenzní psychologie ke stanovení profilu pachatele.

9.1. Lionel Jeffrey Dahmer

Jeffrey Dahmer je jedním z nejznámějších amerických sériových vrahů, jenž je přezdíván jako „Millwaukee Cannibal“ (Kanibal z Milwaukee). Narodil se roku 1960, v naprosto normální, obyčejné americké rodině, jako první dítě manželů Lionela a Joyce Dahmerových. Otec i matka byli úspěšnými, cílevědomými osobami a nikdy svého syna nevystavovali trestům nebo agresi. Během let se rodina několikrát stěhovala, a nakonec se usídlila v Ohio, kde byl v roce 1968, dle jeho otce, Jeffrey jako malý chlapec sexuálně obtěžovaný. Jeffreyho matka začala po čase trpět depresemi a přestala se dostatečně věnovat rodině a otec, úspěšný chemik, začal trávit hodně času v zaměstnání. Na základě toho se matka s otcem začali často hádat a Jeffrey se začal cítit izolovaný.

Jako dítě byl Jeffrey velice tichou osobností, díky čemuž většinu času trávil o samotě, například v lese, kde si sám hrál hru „Nekonečná země“, která spočívala v likvidaci tyčí, simulujících lidi. Cílem tedy bylo odstranit všechny tyče a tím zneškodnit všechny osoby.¹⁷² Okolím byl vnímán jako tichý s vlastním smyslem pro humor. Již během dětství se začal zajímat o mrtvolu a s oblibou týral, zabíjel a pitval menší zvířata za pomoci chemické sady pro děti, kterou získal od svého otce.¹⁷³ Toto jednání obhajoval tím, že ho zajímalo, co se nachází uvnitř zvířat. Z tohoto důvodu chodil i po okrajích silnic a sbíral sražená zvířata, nosil je domů a tam je následně pitval. Ve 13 letech byl napaden skupinkou tří chlapců, kdy byl uhozen baseballovou pálkou. Přibližně ve 14 letech prošel první homosexuální zkušeností, začal mít problémy ve škole a problémy s alkoholem. Následně se u něj začaly objevovat sexuální fantazie, ve kterých si představoval, že má pohlavní styk s mrtvolou mužského pohlaví.

¹⁷² Jeffrey Dahmer. [online][cit.2020-03-01]Dostupný z: www.serialkillers.cz/jeffrey-dahmer

¹⁷³ DRBOHLAV, Andrej. *Psychologie sériových vrahů: 200 skutečných případů brutálních činů sériových vrahů současnosti*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada), s.225.ISBN 978-80-247-4371-4.

Jeho první lidskou obětí se stal stopař Steven Hicks, který kývl na Dahmerovu nabídku, aby si s ním dal doma skleničku. Steven patrně neviděl žádný problém, a proto s Dahmerem šel. Během večera se Dahmer opil a když chtěl Steven odejít, začal mu v odchodu bránit, jelikož tam nechtěl zůstat sám. Během strkanice, která proběhla mezi muži, vzal Dahmer činku, kterou uhodil Hickse do hlavy a ten zemřel. Jeho tělo rozřezal, hodil do pytlů a jel odvézt na skládku. Při cestě se dopustil dopravního přestupku, a proto byl zastaven policií. Toto byla první z mnoha možností, kdy bylo možné Dahmera dopadnout, ale nebyla využita. Kontrolující policista, Dahmera pustil dál, a to i přes to, že v autě viděl 5 černých pytlů, v tu dobu ho dle mého jen stěží mohlo napadnout, co se v nich nachází. Po první vraždě se snažil svému nutkání zabránit, a proto se nastěhoval ke své babičce a nějakou dobu žil normální život. Bohužel jen do doby, než v knihovně Dahmer dostal vzkaz od neznámého, ve kterém se nacházela nabídka orálního sexu, kterým se mu vrátily všechny jeho myšlenky a fantazie. Opětovně propadl alkoholismu a jeho směr života už nešel zastavit.

K tomu, aby mohl naplňovat své představy, si pronajal byt, známý jako garsonka 213¹⁷⁴ a začal sem vodit muže, které posléze vraždil. Ve většině případů muže uspal, uškrtil nebo ubodal. Je nutno podotknout, že všechny tyto oběti se do bytu vydali dobrovolně, jelikož měl Dahmer poměrně zdatné přesvědčovací schopnosti. Poté, co oběti zavraždil a byl si jistý jejich smrtí, si těla několik dní uchovával a sexuálně se na nich uspokojoval a aby mu vydržela déle, nakládal je do vany s ledem. Poté, co ho tělo přestalo vzrušovat, jej rozřezal, sexuálně se ukájel vnitřnostmi a genitálie a další orgány oběti si schovával ve formaldehydovém roztoku a měl je jako jakési trofeje, ostatní orgány jedl. Ke konci svého vraždění se prakticky živil pouze lidským masem. Tím, ale jeho řádění nekončilo, když potkal 14 letého chlapce v obchodě, napadlo ho, že by mohl vytvořit lidské sexuální zombie. Tomuto chlapci ještě, než ho usmrtil, vyvrtal vrtačkou díru do lebky a za pomoci injekční stříkačky do ní vpravil kyselinu a očekával, že se tím utvoří zmiňované zombie, které mu mělo sloužit jako sexuální otrok.

K zastavení Dahmera pomohl Tracy Adward, kterému se povedlo utéct od Dahmera a zastavit kolemjedoucí auto. Následně byl Jeffrey zatčen a byla provedena prohlídka jeho bytu, kde bylo nalezeno lidské maso a ostatky lidských

¹⁷⁴ DRBOHLAV, Andrej. *Psychologie sériových vrahů: 200 skutečných případů brutálních činů sériových vrahů současnosti*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada), s.226. ISBN 978-80-247-4371-4.

těl, stejně tak jako fotografická dokumentace všech obětí. Při procesu se Dahmer přiznal k 17 vraždám, ale myslím, že obětí bylo mnohem více. Jeho život skončil ve věznici 3. 7. 1994, kdy byl zabit spoluvězni.

V případě tohoto vraha považuji za důležité zaměřit se na důvody jeho chování. Dle dostupných informací si myslím, že je možné předpokládat, že chování Dahmera bylo způsobeno sexuálními obtěžováními, které zažil jako malý, situací v rodině, kdy se cítil izolovaný a méněcenný, když se mu rodiče přestali věnovat a věnovali se pouze svým hádkám. Vzhledem k tomu, že se pravděpodobně cítil neustále sám, vybral si cestu vraždy, která mu zajistila to, že již sám nebyl. To by se mohlo podložit tím, že si těla obětí uchovával. Vyšetřovatelé byli během vyšetřování vystaveni mnoha nepříjemným, psychicky náročným situacím, při kterých byli nuceni evidovat nalezené orgány, prohlížet nalezené fotky a v neposlední řadě, vyslýchat Dahmera. Ten během výslechů vypadal velice vyrovnaně a smířeně, jeho výslech trval přes 60 hodin a soudní proces zabral přes 7 týdnů.

Z pohledu psychologie je považován za visionářský typ vraha, trpícího nekrofilii, orgánovým fetišismem a brutálním sadismem, dále by mohl být označen za nesociální typ vraha, trpícího psychickou poruchou.¹⁷⁵ Během soudního procesu se protistrany snažily vyvrátit tvrzení žalobce, že byl Dahmer nepřičetný a chtěly, aby byl Dahmer označen za přičetného a tím, aby mu byl uložen co nejvyšší možný trest. To se také stalo a Jeffrey Dahmer byl odsouzen na 936 let odnětí svobody.¹⁷⁶

9.2. Manželé Stodolovi-Jaroslav Stodola a Dana Stodolová

Případ manželů Stodolových se řadí mezi nejznámější sériové vraždy České republiky. Specifickým znakem, díky kterému je tento případ veřejně známý, je fakt, že vraždy páchaly dvě osoby a mezi psychology se vyskytují názory, že kdyby měl vraždit pouze jeden z nich, k vraždám by nedošlo, jelikož Jaroslav Stodola by nebyl schopen vraždit na svůj vlastní popud a stejně tak Dana Stodolová. Dalším znakem, kterým se vraždy zapsaly, byl vysoce neprofesionální postup policie i dozorového státního zástupce při vyšetřování, kdy mnoho úmrtí

¹⁷⁵ DRBOHLAV, Andrej. *Psychologie sériových vražd: 200 skutečných případů brutálních činů sériových vražd současnosti*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada), s.225. ISBN 978-80-247-4371-4.

¹⁷⁶ Tamtéž, s.225.

bylo označeno jako sebevraždy, a to i přes to, že naprosto jasně vykazovaly znaky cizího přičinění.¹⁷⁷

Manželé si za své oběti vybírali především osoby důchodového věku o poznání starší než oni sami, vzhledem k jejich fyzické převaze a vzhledem k tomu, že je obecně známým faktem, že si starší lidé uchovávají hotovost v domě, kde žijí, obývajících zejména menší vesnice, kde zrovna manželé bydleli. Jejich jednání spočívalo v tom, že se nejprve za pomoci smyšleného příběhu dostali do obydlí obětí a následně započali vraždění. V některých případech byli do objektu dobrovolně vpuštěni a někdy se do objektu vloupali násilím. Poté, co byli vpuštěni do objektu, začali oběť mučit za účelem získání finanční nebo majetkové hodnoty a následně poté, co jim oběť sdělila, kde uchovává své cennosti, ji usmrtili uškrcením nebo četnými bodnými ranami. Aby nevešli v podezření, upravili místo činu tak, aby vypadalo, jako že oběť spáchala sebevraždu nebo že zde došlo k rodinné tragédii, kdy se členové rodiny povraždili navzájem, a poslední přeživší se zabil. Jejich vražedné řádění trvalo 379 dní a během toho bylo zavražděno minimálně 8 osob.

Jejich první obětí se stal 75 letý muž, který zemřel poté, co se mu povedlo strhnout Stodolovi masku a Stodola následně zpanikařil a muže uškrtil. Aby nedošlo k podezření o cizím zavinění, odnesl tělo oběti do postele, všude kolem umístil svíčky, díky kterým vznikl požár, a tělo oběti zde ohořelo. Prvotním závěrem při šetření bylo, že oběť uhořela. Patolog však následně zjistil známky pohmožděnin na mnoha místech těla, a i přes to, byl čin vyhodnocený jako sebevražda.¹⁷⁸ Zde se poprvé projevila Stodolova povaha, který byl účasten na pohřbu oběti a účastnil se i následné hostiny. Druhou obětí se stala 69 letá žena bydlící v sousedním domě první vraždy, která se na pohřbu souseda známému zmínila se svou teorií, že byl soused zavražděn. Vzhledem k účasti Stodoly na pohřbu je možné, že Stodola její teorii zaslechl, a proto si ji vybrali jako další oběť. Žena byla nejdříve Stodolovou udeřena do hlavy a následně Stodolou uškrcena poté, co nechtěla sdělit, kde má cennosti a finance, poté byla pohřbena na zahradě. V tomto případě se Stodolovi projeví jako „hyeny“, kdy si po vraždě uvařili v domě oběti kávu, v klidu ji vypili a až poté místo činu opustili. Tuto oběť bohužel našli až v době, kdy již byli Stodolovi zadrženi. Třetí a čtvrtou obětí se

¹⁷⁷ DRBOHLAV, Andrej. *Psychologie sériových vrahů: 200 skutečných případů brutálních činů sériových vrahů současnosti*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada), s.411. ISBN 978-80-247-4371-4.

¹⁷⁸ Tamtéž, s.412.

stali manželé, kteří byli Stodolovými oklamáni a pustili je do domu, kde si manželé oběti rozdělili. Stodolová od ženy zjistila, kde se nachází 10 tisíc korun a Stodola poté ženu uškrtil za použití kabelu od lampy, kterým předtím stejným způsobem zavraždil manžela. Zde se vrazi vrátili k taktice, kdy chtěli navodit dojem sebevraždy, a proto v domě vykouřili značné množství cigaret, uzavřeli okna, a zapnuli plyn.¹⁷⁹ Zde se projevilo asi nejvíce chyb ve vyšetřování, počínaje nedostatečnou zprávou patologa a konče nedostatečným zajištěním důkazních materiálů vyšetřovateli. Pátá vražda byla spáchána pouze Stodolovou a její manžel o ní údajně neměl ani ponětí. Obětí se stala 78 letá žena, která byla dvakrát uhozena válečkem do hlavy a následně ubodána 4 ranami do hrudníku. Po činu Stodolová prohledala dům, našla zde finanční hotovost, následně zahladila stopy a přespala zde do druhého dne, kdy brzy ráno odjela. Šestou obětí byl 81 letý muž, který byl uškrcen a opět byla jeho smrt označena jako sebevražda oběšením, i přes to, že patolog našel stopy cizího násilí. Poslední dvě vraždy se staly Stodolovým osudným. Manželé si vyhlédli dvě sestry žijící v bytě společně s jejich matkou. Již před uskutečněním se dohodli, že místo činu poté upraví tak, aby působilo dojmem, že se ženy zabily vzájemně. První byla zavražděna starší sestra, kterou Stodola uškrtil, následně měla zemřít matka, ale Stodola se nepřesvědčil, že je žena opravdu mrtvá a odešel. Poté zemřela druhá dcera, kterou Stodola uškrtil ve vaně a následně ji podřezal zápěstí. V bytě našli manželé Stodolovi 10 tisíc korun a vkladní knížky, poté místo činu opustili. Matka obou zavražděných dcer však brutální útok přežila a vyšetřovatelům sdělila, že vraha zná a že se jmenuje Jaroslav Stodola.¹⁸⁰

V roce 2002 tak bylo ukončena trestná činnost manželů Stodolových. Během vyšetřování byla situace prezentována tak, že hlavní strůjčyní je Dana Stodolová a Jaroslav Stodola pouze tiše přihlížel a činil, co mu žena nakázala, za což se zasloužil Stodola, který během výslechů vystupoval jako submisivní jedinec, který svou ženu bezmezně miluje a udělal by pro ni vše. Psychology ale bylo zjištěno, že oba manželé vraždili jako samostatné jednotky a každý z nich byl strůjcem činů individuálně.

¹⁷⁹ DRBOHLAV, Andrej. Psychologie sériových vrahů: 200 skutečných případů brutálních činů sériových vrahů současnosti. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada), s.413. ISBN 978-80-247-4371-4.

¹⁸⁰ Tamtéž, s.414.

Z hlediska členění pachatelů bychom Stodolovi mohli označit jako smíšený typ pachatelů zahrnující znaky pachatelů organizovaných i dezorganizovaných. Všechny vraždy byly spáchány za účelem dosažení zisku, především proto, aby získané finance pokryly výdaje za léky, na kterých byla Stodolová závislá, a proto je řadíme i pod kategorii helénistického vraha - vraha pro zisk. Způsob jejich jednání ukazuje, že se jedná o chladnokrevně jednající osobnosti bez známky jakékoliv známky empatie k obětem. Jejich nejvíce užívanými vražednými zbraněmi byly bodnořezné nástroje-nože a škrtdla, které bývaly vytvořeny z kabelů od lamp, všechny tyto nástroje našli manželé na místech činů. Způsobem jejich vraždění může určit mechanický způsob založený na bodných ranách a škrčení. Dále je možné definovat jejich způsob utajení vražd, kdy se snažili zinscenovat sebevraždy, kdy manipulovali s tělem. Během jednotlivých výslechů svalovali oba manželé vinu na druhého, a především Jaroslav Stodola během výslechu často tvrdil, že si nepamatuje, jak čin spáchal a vlastně ani důvod, proč se na místě činu nacházel.

V roce 2004 byli manželé Stodolovi odsouzeni na doživotí.

Závěr

Svou diplomovou práci jsem se snažila vytvořit tak, aby byla pochopitelná jako celek, ale i jako jednotlivé kapitole stojící samy o sobě. Práci jsem rozdělila do devíti kapitol.

Mým prvotním cílem bylo hned ze začátku vysvětlit, co vlastně znamená forenzní psychologie a k čemu slouží. Proto se první tři kapitoly zabývají jejím pojmem a pojmy, které není vhodné opomínat, jako například viktimologie. V těchto kapitolách jsem užívala k čerpání informace odbornou literaturu a internetové zdroje. Nejvíce mne zaujala a poučila kniha Forenzní psychologie od L. Čírtkové, která je schopna čtenáře zaujmout stylem svého psaní a nepřeborným množstvím informací. Ovšem k nabytí informací do diplomové práce jsem užívala i jiné knihy od L. Čírtkové jako například Kriminální psychologii a Pomoc obětem (svědkům) trestných činů. Samozřejmě i další mnou užitá publikace byly poučné, ale styl paní L. Čírtkové mne zaujal nejvíce. V následující čtvrté kapitole jsem se zaměřila na problematiku behaviorální analýzy, která je poměrně novým, mladým oborem. V této kapitole jsem osvětlila pojem behaviorální analýzy, její historii a následně jsem se pokusila vytvořit fiktivní modelový příklad, který ukazuje, jaký je postup při užití behaviorální analýzy a k jeho vytvoření mi jako podklad sloužil příklad, který je uveden v knize Behaviorální analýza: Metoda sestavování kriminálního profilu pachatele od J. Hofmanové. Pátá kapitola je zaměřena na pojem trestného činu a trestného činu vraždy. Během získávání informací jsem užívala především zákony, odbornou literaturu a internetové zdroje. Součástí této kapitoly je i statistika trestného činu vraždy v České republice za období 2010-2019, kterou jsem vytvořila na základě dostupných informací na webových stránkách statistického úřadu, ministerstva vnitra a Policie ČR. Následující tři kapitoly jsem věnovala pachateli trestného činu, který je hlavním zájmem zkoumání forenzních psychologů a jenž je z různých úhlů odhalován. V těchto kapitolách jsem tedy vymezila pachatele z pohledu trestního práva a dále i z pohledu na jeho osobnost a rozdělení typů pachatelů, při kterém jsem našla nepřeborné množství typologií, kdy jsem se snažila vymezit alespoň ty nejdůležitější a nejvíce zajímavé. Mou nejoblíbenější a pro mne nejvíce zajímavou kapitolou se nepochybně stala devátá kapitola zaměřující se na případy sériových vrahů a určitou definicí jejich případů. K této kapitole jsem si na pomoc přibrala knihu Psychologie sériových vrahů a záznam rozhovoru A. Drbohlava, který je nejen mnou uznávaným odborníkem na sériové a masové vrahy. Během

rozhodování, které vrahy popíši, jsem se rozhodovala především podle toho, kteří mne nejvíce zaujali a kteří by tak mohli zaujmout i ostatní. Vybrala jsem si proto Jeffreyho Dahmera a manžele Stodolovi. Především případ Dahmera mi zabral mnoho hodin hledání článků a dokumentů o něm, kdy nejvíce ve mně zanechal stopu dokument Jeffrey Dahmer: The Milwaukee Cannibal (Crime Documentary) Real Stories, kde kromě samotného Dahmera vystupuje i jeho otec, který se musel smířit s tím, že jeho syn je vrah. U manželů Stodolových jsem čerpala opět z Drbohlavovy knihy a z různých dokumentů, kde nejzajímavější byl dokument utvořený Českou televizí nesoucí název Legendy kriminalistiky. V případě Stodolových mě fascinuje především jejich neschopnost přijmout následky svým činů a způsob jejich komunikace při výsleších, kdy se v případě Stodoly nejvíce vyskytují věty typu: „*Já si to nepamatuji a nevím, proč jsem to udělal.*“ U osoby, která zavraždí tolik lidí jako on a jeho žena, bych očekávala, že budou schopni nést odpovědnost.

Cílem této práce bylo objasnit forenzní psychologii i lidem, kteří se o ní nezajímají, a doufám, že tato práce poskytne čtenářům jasný pohled na tuto problematiku.

Resume

I tried to create my thesis so that it is understandable as a whole, but also as a single chapter standing by itself. I divided the work into nine chapters.

My primary goal was to explain at the outset what forensic psychology actually means and what it does. Therefore, the first three chapters deal with its notion and concepts that should not be overlooked, such as victimology. In the following fourth chapter, I focused on the issue of behavioural analysis, which is a relatively new, young field. In this chapter, I explained the concept of behavioural analysis, its history, and then I tried to create a fictitious model example that shows how to use behavioural analysis and to build it as an example. The fifth chapter focuses on the notion of crime and murder. The next three chapters are devoted to the offender, who is the main interest of the investigation of forensic psychologists and which is revealed from various angles. In these chapters I have therefore defined offenders from the perspective of criminal law and also from the perspective of their personality and types of offenders, in which I found a plethora of typologies, where I have tried to identify at least the most important and most interesting. My favourite and the most interesting chapter for me is undoubtedly the ninth chapter focusing on serial killer cases and some definitions of their cases. I chose Jeffrey Dahmer and Stodol husband and wife. The Dahmer case in particular took me many hours of searching for articles and documents about him, most of which were left by Jeffrey Dahmer: *The Milwaukee Cannibal (Crime Documentary) Real Stories*, where in addition to Dahmer himself, his father, who had to accept that his son is a murderer. In the case of the Stodol's, I am particularly fascinated by their inability to accept the consequences of their actions and the way they communicate during interrogations, where the Stodol's most often have sentences such as " I don't remember it and I don't know why I did it." For a person who murders as many people as he and his wife, I would expect them to be able to bear responsibility.

The aim of this work was to clarify forensic psychology to those who are not interested in it, and I hope that this work will give readers a clear view of this issue.

Seznam literatury

Odborná literatura

1. ATKINSON L.R., ANTKINSON R.C a kol, Psychologie. Praha: Victoria Publishing a.s., 1995. ISBN 80-85605-35-X
2. BALCAR, Karel. *Úvod do studia psychologie osobnosti*. 2., oprav. vyd. V Chrudimi: Mach, 1991
3. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9.
4. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 8085858703
5. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forezní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1.
6. ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.
7. DRBOHLAV, Andrej. *Psychologie sériových vrahů: 200 skutečných případů brutálních činů sériových vrahů současnosti*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4371-4.
8. FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-367-6.
9. HOFMANOVÁ, Jiřina. *Behaviorální analýza: metoda sestavování kriminálního profilu pachatele*. Praha: Jaroslav Hofman, 2010. ISBN 978-80-904379-0-6.
10. HOSKOVEC, Jiří a Simona HOSKOVCOVÁ. *Psychologie hypnózy a sugesce*. Praha: Portál, 1998. Studium (Portál). ISBN 80-7178-234-3.
11. HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-100-7.
12. JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3.
13. JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*, 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018, Praha: Leges, 2018. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-278-3. KUČHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005. Beckovy

- mezioborové učebnice. ISBN 80-7179-813-4.
14. MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4580-0.
 15. MUSIL, Jan a kolektiv: *Kriminalistika*, Praha: Naše vojsko, 1994. ISBN 80-206-0432-5.
 16. NETÍK, Karel a Daria NETÍKOVÁ. *Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky*. Praha: Karolinum, 1991. ISBN 80-7066-518-1.
 17. ŠPINAR, Jindřich a Ondřej LUDKA. *Propedeutika a vyšetřovací metody vnitřních nemocí*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4356-1.
 18. ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-236-2.

Právní předpisy

1. Zákon č. 218/2003Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů
2. Zákon č. 254/2019Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých posudcích, ve znění pozdějších předpisů
3. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů
4. Zákon 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
5. Zákon č. 141/1961Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
6. Zákon č. 273/2008 Sb., Zákon o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů
7. Ústavní zákon č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské federativní republiky (dále jen „Listina základních práv a svobod“ nebo Listina)

Internetové zdroje

1. *Formální a obsahová analýza textu, rychlé čtení: Moravská zemská knihovna* [online]. [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: https://www.mzk.cz/sites/mzk.cz/files/04_formalni_a_obsahova_analyza_textu_05.pdf
2. *Why do we doodle?* [online]. [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: www.theregister.co.uk/2006/10/13/the_odd_doodling
3. *The Stanford Prison Experiment* [online]. [cit. 2020-02-13]. Dostupné z:

- <https://www.simplypsychology.org/zambardo.html>
4. *Viktimologie* [online]. [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Viktimologie>
 5. *O významu poznávání obětí trestné činnosti* [online]. [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: www.mvcr.cz/clanek/o-vyznamu-poznavani-obeti-trestne-cinnosti.aspx
 6. *Kdo se stane obětí?* [online]. [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <http://www.opsychologii.cz/clanek/247-kdo-se-stane-obeti/>
 7. *Pomoc obětem (svědkům) trestných činů* [online]. [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/h-pomoc-obetem-svedkum-trestnych-cinu
 8. *Posuzování věrohodnosti. Chyby při interpretaci znaleckých posudků* [online]. [cit. 2020-02-18]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/cirtkova-l-posuzovani-verohodnosti-chyby-pri-interpretaci-znaleckych-posudku.aspx>
 9. *Cesare Lombroso* [online]. [cit. 2020-02-16]. Dostupné z: https://www.svejkmuseum.cz/new/slovník/r_lombroso.htm
 10. *Policie ČR-KŘP Jihočeského kraje, Popis projektu* [online]. [cit. 2020-02-18]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/popis-projektu.aspx?q=Y2hudW09OA%3D%3D>
 11. *Myšlení a psychický stav v trestním právu* [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: <http://pfyziolmysl.upol.cz/?p=3094&page=5>
 12. *Detektor lži 30 let slouží české policii* [online]. [cit. 2020-02-18]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/detektor-lzi-30-let-slouzi-ceske-policii.aspx>
 13. *Serial murder* [online]. [cit. 2020-02-26]. Dostupné z: <https://www.fbi.gov/stats-services/publications/serial-murder>
 14. *Masoví vrazi v ČR* [online]. [cit. 2020-02-26]. Dostupné z: www.serialkillers.cz/masovi-vrazi-v-cr
 15. *David Virgulák* [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: www.serialkillers.cz/david-virgulak
 16. *William Balfour* [online]. [cit. 2020-02-17]. Dostupné z: <https://murderpedia.org/male.B/b/balfour-william.htm>
 17. *Kdo je sériový vrah?* [online]. [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: http://seriovivrazi.cz/kdo_je_seriovy_vrah/

18. *Nepřímé pachatelství* [online]. [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <https://www.bcak.cz/slovník-pravnich-pojmu/neprime-pachatelstvi/>
19. *Příčetnost a zmenšená příčetnost* [online]. [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/pricetnost-a-zmensena-pricetnost-17109.html>
20. *Osobnost pachatele trestných činů* [online]. [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <https://www.fsps.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/kriminologie/osobnost>
19. *Škola chicagská* [online]. [cit.2020-02-27]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/%C5%A0kola_chicagsk%C3%A1
20. *Anomie* [online]. [cit. 2020-02-29]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Anomie>
21. *Typy sériových vrahů z psychologického hlediska* [online]. [cit. 2020-02-29]. Dostupné z: www.psychologyofcrime.blog.cz/en/1605/typy-seriovych-vrahu-z-psychologickeho-hlediska
22. *Jeffrey Dahmer* [online]. [cit. 2020-03-01]. Dostupné z: www.serialkillers.cz/jeffrey-dahmer
23. *Statistiky kriminalita* [online]. [cit. 2020-03-01]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>
24. *Kriminalita, nehody* [online]. [cit. 2020-03-01]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/czso/kriminalita_nehody
25. *Statistiky Kriminality* [online]. [cit. 2020-03-01]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/statistiky-kriminality.aspx>

Časopisy

1. MUSILOVÁ, Václava. *Co je forenzní lingvistika: pojem a možnosti znaleckého zkoumání, předměty zkoumání. Čeština doma a ve světě*. 2005, 13. ISSN 1210-9339

Sborníky

1. *Problémy forenzně-psychologické analýzy motivácie trestného činu*. In: *Kriminalistika a jej význam pre rozvoj bezpečnostných disciplín. Zborník materiálov z vedeckého seminára konaného dňa 16.3.1994*. - Bratislava: Akadémia PZ SR, 1994.

Dokumenty

1. *Inside the Mind of Jeffrey Dahmer : Serial Killer's Chilling Jailhouse Interview* [online]. [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <https://www.insideedition.com/media/videos/inside-mind-jeffrey-dahmer-serial-killers-chilling-jailhouse-interview-48748>
2. *Jeffrey Dahmer - Serial killer documentary* [online]. [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Xe5OixqeLVw>
3. *Jeffrey Dahmer: The Milwaukee Cannibal (Crime Documentary) Real Stories* [online]. [cit. 2020-02-20]. Dostupné z: <https://documentaries.io/jeffrey-dahmer-the-milwaukee-cannibal-crime-documentary-real-stories/>
4. *Stodolovi* [online]. [cit. 2020-02-10]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10993853591-legendy-kriminalistiky/314292320090001-stodolovi-i/>